

Integracija djece izbjeglica starijih od 14 godina kroz odgojno-obrazovni sustav

---

Macanović, Anamaria

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:370622>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-02-27**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet u Zagrebu

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

**Integracija djece izbjeglica starijih od 14 godina kroz odgojno-
obrazovni sustav**

Studentica: Anamaria Macanović

Mentor: doc. dr. sc. Drago Župarić Iljić

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj:

1. UVOD	2
2. CILJEVI I SVRHA	4
3. TEORIJSKI OKVIR RADA	5
3.1. Integracija	5
3.1.1. Što je integracija?	5
3.1.2. Dimenzije integracije.....	6
3.1.3. Integracijske politike	8
3.2. Odgojno-obrazovni sustav kao facilitator integracije.....	8
4. METODOLOGIJA	11
5. REZULTATI	14
5.1. <i>Desk study</i> analiza dokumentacije. 14	
5.1.1. Pravo na obrazovanje	14
5.1.2. Pravo na pripremnu i dopunsku nastavu.....	16
5.1.3. Podrška odgojno-obrazovnim institucijama	17
5.2. <i>Analiza strukturiranih intervjua s predstavnicima institucija</i>	17
5.2.1. Nadležnost institucija u postupku upisa i ostvarivanju prava	18
5.2.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav	18
5.3. Analiza polustrukturiranih intervjua s maloljetnicima	19
5.3.1. Prijašnje obrazovno iskustvo .	19
5.3.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav	21
5.3.3. Podrška unutar odgojno- obrazovnog sustava	24
5.3.4. Podrška izvan odgojno- obrazovnog sustava	25
5.3.5. Prijedlozi za promjene unutar sustava	26
5.4. Analiza polustrukturiranih intervjua sa školama	27
5.4.1. Samopercepcija uloge škole	27
5.4.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno obrazovni sustav	28
5.4. 3. Podrška školama	30
5.4.4. Prijedlozi za promjene unutar sustava	31
5.5. Polustrukturirani intervjui s predstavnicima organizacija civilnog društva.....	32
5.5.1. Programi podrške	32
5.5.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno obrazovni sustav	33
5.5.3. Prijedlozi za promjene unutar sustava	35
6. RASPRAVA	36
7. ZAKLJUČAK	38
8. LITERATURA:	41
SAŽETAK:	46
SUMMARY:	46

1. UVOD

Povijesno gledano, migracije pojedinaca i grupa konstanta su koja se provlači vremenom i prostorom, od prvih kretanja paleolitskih lovaca, preko koloniziranja novih područja zbog bujanja stanovništva, prvih interkontinentalnih i prekomorskih migracija pospješenih razvojem prometa, sve do suvremenih kretanja stanovništva, uzrokovanih kompleksnom mrežom čimbenika. Karakter, razlozi migracija, dostupnost željenog odredišta, tip stanovništva koje migrira te odgovori političkih jedinica na migracije mijenjali su se kroz povijest. Bez obzira na kompleksnost čimbenika, migracije možemo definirati kao “fizički prijelaz nekog pojedinca ili neke grupe iz jednog društva u drugo. Kod prelaska iz jednog socijalnog sistema u drugi, posredno ili neposredno u oba se sistema induciraju promjene odnosa i struktura. (S. Ronzani, 1980, prema Mesić, 2002: 248). Promjene odnosa i struktura, čine nužnim međusobnu prilagodbu kako domicilnog stanovništva, tako i imigranata, kako bi sustav mogao nastaviti funkcionirati. U modernom svijetu, posrednik ove prilagodbe, koju nazivamo i integracijom, politička je zajednica, odnosno država.

Nedobrovoljni migranti, odnosno izbjeglice, osobe su koje su bile prisiljene napustiti vlastitu zemlju podrijetla i zaštitu potražiti pred našim vratima. „Za ljude s druge strane vrata pridošlice su uvijek bili prije svega stranci. Tako je i danas. Stranci izazivaju paniku upravo zato što su "strani" - zastrašujuće nepredvidivi, različiti od ljudi s kojima svakodnevno komuniciramo i za koje vjerujemo da znamo što od njih možemo očekivati.“ (Bauman, 2016: 8). Naime, pridošlice, što su u našem slučaju izbjeglice, uvijek se percipiraju kao Drugi. Percepcija Drugoga, njihovog razloga dolaska u novo društvo, njihovih namjera i motiva, utjecat će na zadobivanje zaštite te integracijske politike.

Zakoni koji definiraju status izbjeglice, odnosno uvjete za dobivanje međunarodne zaštite, proizlaze iz Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine, prema kojoj se izbjeglica definira kao „osoba koja se zbog osnovanog straha od proganjanja radi svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj ili političkoj skupini, ne može ili ne želi vratiti u svoju državu podrijetla.“ (UN, 1951). Osoba koja je zatražila međunarodnu zaštitu i u procesu je odluke o njenom statusu naziva se tražitelj azila, dok je osoba pod međunarodnom zaštitom (donedavno znana i pod terminom azilant) ona osoba koja je dobila

rješenje o pozitivnom ishodu svog procesa i ona je izbjeglica u punom pravnom smislu te riječi. U ovom radu naš su fokus maloljetne izbjeglice starije od 14 godina u širem smislu, odnosno maloljetni tražitelji azila, kao i maloljetnici s odobrenom međunarodnom zaštitom. Zbog lakše prohodnosti, u radu će se koristiti izraz maloljetnici, pritom misleći na gore navedenu skupinu.

Prema podacima UNHCR-a za 2019. godinu svijet broji 25,9 milijuna izbjeglica, od kojih je više od polovice maloljetno. (UNHCR, 2019). Prema zadnjim podacima Ministarstva unutarnjih poslova, u razdoblju od 2006. do 30. lipnja 2020. godine međunarodnu je zaštitu u Hrvatskoj ostvarilo 928 osoba, od kojih je 364 u trenutku donošenja odluke bilo maloljetno (MUP, 2020). U Prihvatilištu za tražitelje azila "Porin" u ožujku 2020. godine nalazilo se oko četiristo osoba, od čega je 146 djece. Među djecom tražiteljima azila u osnovnu školu upisano je njih deset, a u srednju školu jedan.

Malobrojna su istraživanja u Hrvatskoj koja se dotiču integracije djece izbjeglica kroz odgojno-obrazovni sustav. Istraživanje iz 2015. godine (Župarić-Iljić i Mlinarić, 2015), dotiče se pravnih, institucionalnih i praktičnih aspekta politika i mjera integracije stranih maloljetnika bez pratnje (a među njima i stranih maloljetnika-tražitelja azila) vezanih za problematiku učenja jezika i obrazovanja. Istraživanje iz 2017. godine (Centar za mirovne studije, GOOD Inicijativa i Inicijativa Dobrodošli, 2017) bavi se problematikom samog pristupa odgojno-obrazovnom sustavu i izvođenjem pripreme nastave hrvatskog jezika kao polazišta integracije djece izbjeglica. Također, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu sredinom 2019. započeo je s projektom IRCiS, čiji je cilj na temelju istraživanja potreba svih aktera uključenih u proces obrazovanja djece izbjeglica, razviti sustav podrške za učinkovitu integraciju putem odgojno obrazovnog sustava. Samo istraživanje još nije objavljeno, ali su dostupni preliminarni rezultati dijela istraživanja (Čorkalo Biruški, 2020). Nužnost integracije za funkcioniranje zajednice i nedostatak istraživanja sličnog tipa otvara potrebu za ovim istraživanjem.

Kroz rad, pokušat ćemo pokazati ulogu i utjecaj obrazovnog sustava na integraciju maloljetnih izbjeglica u Hrvatsko društvo. Naime, za maloljetne izbjeglice jedan je od najsnažnijih facilitatora integracije odgojno-obrazovni sustav (Barnwell, Cuervo i Siegel,

2011). Budući da djeca izbjeglice upravo posredstvom škole usvajaju društvene vrijednosti zemlje primitka, izgrađuju socijalne odnose s vršnjacima, uče jezik, pripremaju se za izlazak na tržište rada, prilagođenost obrazovnog sustava njihovim potrebama uvelike će utjecati na njihovu integraciju u hrvatsko društvo.

U teorijskom dijelu razlučit ćemo sam pojam integracije, odvagnuti važnost pojedinih aktera na uspješnost integracije, prezentirati dimenzije integracije u kontekstu djece izbjeglica te vidjeti na koji način percepcija poželjnog modela integracije utječe na kreiranje integracijskih politika, koje su utkane i u sam obrazovni sustav i određuju njegovu spremnost na inkluzivno obrazovanje i integraciju. Nadalje, prikazat ćemo važnost obrazovnog sustava za integraciju djece izbjeglica te mogućnosti pozitivnih praksi unutar obrazovnog sustava. Osobna motivacija za istraživanje proizlazi iz dugogodišnjeg rada s maloljetnim izbjeglicama, odnosno koordiniranja programa učenja jezika i odgojno obrazovne podrške za djecu izbjeglice, unutar jedne organizacije civilnog društva.

U istraživačkom dijelu, analizom odgovora svih dionika istraživanja, nastojat ćemo dobiti cjelovit prikaz integracije maloljetnih izbjeglica kroz odgojno obrazovni sustav, poteškoće s kojima se susreću te razviti moguće preporuke promjena unutar sustava.

2. CILJEVI I SVRHA

Ciljevi rada su analizirati zakonski okvir integracije maloljetnih tražitelja azila i azilanata (starijih od 14 godina) u odgojno-obrazovnom sustavu, istražiti implementaciju zakonskog okvira kroz intervju s akterima integracije (maloljetnicima, nastavnicima, školskom stručnom službom, institucijama koje posreduju u integraciji), istražiti stavove maloljetnih izbjeglica o ulozi škole u njihovoj integraciji te ulogu organizacija civilnog društva u njihovoj integraciji.

Naime, potrebno je istražiti kako su zakoni i pravilnici, proizašli iz direktiva Europske unije i usklađeni s Konvencijom o statusu izbjeglica, implementirani i koliko oni na mikrorazini doista omogućavaju integraciju djece izbjeglica u hrvatsko društvo kroz odgojno obrazovni sustav. Analizom zakona i pravilnika te intervjuiranjem ključnih aktera integracije dobit ćemo višedimenzionalni pregled procesa koji utječu na ishod integracije te

utvrditi moguće prepreke s kojima se susreću akteri integracije. Podatci prikupljeni od institucija i uspoređeni sa zakonima i pravilnicima, pokazat će nam kako se na makrorazini poima integracija ove skupine te koliko je sustav spreman i sposoban uspješno implementirati zakonodavni okvir. Analizom polustrukturiranih intervjuja provedenih s predstavnicima nevladinih organizacija, koje izravno rade s navedenim maloljetnicima, dobit ćemo uvid u ulogu organizacija civilnog društva u integraciji navedene skupine i poteškoćama na koje nailaze posredujući u integraciji. Naposljetku, kroz intervjuje sa samim maloljetnim izbjeglicama dobit ćemo i njihovu perspektivu uspješnosti integracije u društvo kroz odgojno obrazovni sustav.

Ovo istraživanje bi moglo poslužiti kao temelj razrade preporuka za poboljšanje integracijskih politika i mjera kojima bi se poboljšao položaj djece izbjeglica kao učenika u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu. Naime, rezultati istraživanja dat će uvid s gledišta različitih ključnih aktera o stanju integracije djece izbjeglica kroz odgojno obrazovni sustav i svim preprekama koje se na tom putu pronalaze.

3. TEORIJSKI OKVIR RADA

3.1. Integracija

3.1.1. Što je integracija?

Integracija je kompleksan proces „međusobne prilagodbe kako imigranata, tako i stanovnika određene zemlje, a temeljni mehanizam kojim se postiže je učestala interakcija između imigranata i građana određenog društva te imigranata i institucija.“ (Bužinkić i Kranjec, 2012: 7). Ključna je odrednica integracije jednaka mogućnost participiranja novih članova društva u svim poljima društvenog života. „Potpuna integracija je potpuna sličnost između participacije domicilnog stanovništva i imigranata u društveno uređenoj distribuciji vrijednih resursa. (Diaz, 1995, prema Berg 1997: 130) Dakle, ako skupina kojom se bavimo, u našem slučaju maloljetne izbjeglice, imaju iste mogućnosti kao i domicilna skupina vršnjaka, integracija je uspješna. Ovdje je važno napomenuti da je integracija proces, odnosno da je prirodno da se razlike između domicilne skupine vršnjaka i izbjeglica postupno

smanjuju s vremenom te da taj proces ovisi o mnogo faktora, pri čemu je škola za ovu skupinu ključan medijator integracije.

Kada govorimo o integraciji, pitanje koje se prirodno nameće jest tko ima veći utjecaj na uspješnost, odnosno ishod integracije – društvo primitka (njegove institucije i struktura) ili imigrant/izbjeglica? Analizirajući utjecaj integracijskih politika na integraciju Turskih državljana u Nizozemskoj i Njemačkoj 60-tih, nizozemski sociolog R. Penninx zaključio je kako, iako ishod integracije ovisi o obje strane, odnosi moći i resursa su bitno različiti. „Društvo primitka, odnosno njegova institucionalna struktura i reakcija na pridošlice, odlučujući su za ishod procesa integracije.“ (Penninx, 2004: 142) Dakle, implementacija integracijskih politika ključna je za prilagodbu novih članova društva. Pri kreiranju i provođenju integracijskih politika, iznimno je važno uzeti u obzir potrebe samih korisnika tih politika. Naime, „integracijske politike su često osmišljene odozgo prema dolje (top-down), gdje eksperti pretpostavljaju potrebe populacije imigranata i prema tome grade određene politike. Ovaj pristup zakazuje ako ne uzima u obzir same imigrante kao aktere, njihove specifične ciljeve, potrebe, motivacije, kompetencije i probleme.“ (Bosswick i Heckmann, 2006: 12) Analiza potreba svih aktera koji sudjeluju u nekom području integracije omogućava osmišljavanje cjelovite i djelotvorne integracijske politike, posvećujući pažnju svakoj od dimenzija integracije. Kroz ovaj rad nastojat ćemo obuhvatiti što više relevantnih aktera koji sudjeluju u integraciji djece izbjeglica kroz odgojno obrazovni sustav te kroz razgovor s djecom uvidjeti njihove potrebe i viđenje integracijskog procesa.

3.1.2. Dimenzije integracije

Najčešće razlikujemo (društveno)-ekonomsku, (pravno)-političku i kulturnu dimenziju integracije. (Council of Europe, 1997; Penninx, 2004; Entzinger i Biezeveld, 2003)

Društvena integracija znači izgradnju međusobno čvrstih veza između imigranata i društva primitka. Važan faktor društvene integracije je izgradnja „društvenog kapitala“, odnosno „zbroj resursa, stvarnih ili virtualnih, koji opskrbljuju pojedince ili grupe s trajnom mrežom više-manje institucionaliziranih veza međusobnog poznavanja i prepoznavanja.“ (Bourdieu i Wacquant, 1992: 119) Drugim riječima, to su izgrađeni društveni odnosi koji omogućuju pojedincima i grupama pristup društvenim resursima i sustavu podrške zajednice.

U kontekstu maloljetnih izbjeglica, mreža školskih prijatelja i povezanost s organizacijama civilnog društva koje se bave integracijom izbjeglica, vrlo je važan facilitator integracije.

Kada govorimo o ekonomskoj dimenziji integracije, važno je naglasiti da će mogućnosti pristupa odgojno obrazovnom sustavu, kao i prilagođenost sustava potrebama djece izbjeglica, utjecati na njihov položaj na tržištu rada. Prema podacima UNCHR-a, UNICEF-a i IOM-a, postotak djece koja prijevremeno napuste školu dvostruko je veći među djecom rođenom izvan Europske unije, nego među domicilnom djecom. (UNHCR, UNICEF i IOM: 2019). Također, istraživanja su pokazala kako zbog manjka institucionalne podrške i nepoznavanja jezika prva generacija učenika migrantskog ili izbjegličkog porijekla postiže lošije obrazovne rezultate od svojih domicilnih vršnjaka, osobito ako se radi o učenicima koji su u zemlju stigli kao stariji maloljetnici. (UNHCR, UNICEF i IOM: 2019) Rano napuštanje škole i lošiji rezultati, utjecat će na njihove životne šanse i socio-ekonomsku situaciju, a posljedično i na integracijske resurse. Inkluzivan edukacijski sustav ključan je za dobru ekonomsku integraciju.

Pravno-politička dimenzija uključuje, između ostalog, ostvarivanje zakonom zagarantiranih prava pod istim uvjetima kao i drugi građani. Ostvarivanje prava iz pravno-politička sfere može imati značajne posljedice na ponašanje i želju za integracijom. Dugi period neizvjesnosti čekanja odgovora za boravišnu dozvolu (ili ostvarivanje međunarodne zaštite u slučaju tražitelja azila) i nemogućnost pristupa lokalnom i nacionalnom političkom sistemu i odlučivanju imaju negativan utjecaj na spremnost i sklonost k integraciji. (Penninx, 2004) U kontekstu djece izbjeglica ovo može uključivati dugi period čekanja na ostvarivanje međunarodne zaštite, dugi period čekanja na ostvarivanje prava na obrazovanje, neprovođenje pripreme nastave itd. Dakle, prilagođenost pravnog sustava situaciji maloljetnih izbjeglica utjecat će na njihovu integraciju u hrvatsko društvo.

Kulturna dimenzija integracije „odnosi se na područje percepcije i prakse imigranata i društva primitka, kao i na njihove međusobne reakcije na različitosti i raznolikost (Penninx i Garcés-Mascareñas, 2016: 159). Stav odgojno-obrazovnog sustava prema kulturnoj, jezičnoj ili religijskoj različitosti, utjecat će na integracijske prakse unutar odgojno-obrazovnog sustava, a posredno i na sam ishod integracije maloljetne izbjeglice. S obzirom

na to da je škola značajan socijalizacijski čimbenik, njihova percepcija škole kao mjesta neprihvatanja različitosti, rezultirat će negativnom percepcijom cijelog društva.

3.1.3. Integracijske politike

Svaka država Europske unije slobodna je izgraditi vlastitu integracijsku politiku, koja se obično temelji na kombinaciji elemenata različitih modela integracije. Razlikujemo tri modela integracije: asimilacijski, multikulturalni i interkulturalni. Europska unija, navodi jedanaest temeljnih principa integracije, koji integraciju opisuju stremeći prema mješavini multikulturalnog i interkulturalnog modela. Kao jedan od temeljnih principa integracije navodi se i obrazovanje (Council of European Union, 2004: 19).

Europska unija daje državama članicama slobodu kreiranja vlastitih integracijskih politika, predlažući temeljne principe kao preporuke. Obzirom na shvaćanje Drugoga i integracije, vlastitu ekonomsku situaciju i dominantnu političku struju u zemlji, europske su zemlje razvile različite integracijske politike. Osim ranije spomenutog uključivanja samih korisnika i lokalne zajednice, izuzetno je važno da se politike integracije temelje na znanstvenim istraživanjima, potrebama migranata i analizama prethodno provedenih integracijskih mjera. Neki autori ističu kako je suštinski problem taj što državno financirana istraživanja često imaju samo simboličku ulogu, odnosno potvrđivanje uspjeha unaprijed donesenih integracijskih politika. (Scholten i sur., 2015) Pretpostavka je da neovisna istraživanja, iako puno skromnijih budžeta, imaju veću slobodu pri odabiru istraživačkog problema, metoda i plasiranju rezultata istraživanja. U tom kontekstu, ovaj će rad dati doprinos razumijevanju integracije djece izbjeglica kroz odgojno-obrazovni sustav, koja je često zanemarena u istraživanjima koja se tiču izbjeglica i migranata.

3.2. Odgojno-obrazovni sustav kao facilitator integracije

Deklaracija iz Zaragoze, jedan od temeljnih dokumenata Europske unije o pitanjima integracije, ističe obrazovanje kao jedno od četiri ključna područja integracijske politike (European Ministerial Conference on Integration, 2010: 5). Pristup i participacija u obrazovnom sustavu prilagođenom potrebama izbjeglica utjecat će na njihovu integraciju u društvo i društvenu stabilnost. U istoj se Deklaraciji navodi kako bi odgojno-obrazovni sustavi trebali provoditi inkluzivne politike, s posebnim naglaskom na učenje jezika i

uključivanje roditelja u proces obrazovanja njihove djece (European Ministerial Conference on Integration, 2010). Međutim, podatci Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj ukazuju da se mnogi nastavnici osjećaju nedovoljno pripremljeni za poučavanje u etnički heterogenim razredima. Prema Međunarodnom istraživanju učenja i poučavanja (TALIS) iz 2013. godine, veliki broj nastavnika u nekoliko zemalja istaknulo je kako im je potrebna dodatna edukacija u području poučavanja u multikulturalnom i višejezičnom okruženju (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018).

Važnost obrazovnog sustava i obrazovanja u integraciji djece izbjeglica ističu brojna istraživanja. Uključenost u obrazovni sustav važna je ponajprije zbog uspostavljanja stabilnosti i kontinuiteta u životu djece izbjeglica (Barnwell, Cuervo i Siegel, 2017; Smith, 2005; Çeri i Nasiroğlu, 2018). Naime, razlikujemo tri stupnja stresnih iskustava koja se javljaju kod djece izbjeglica. Ponajprije u zemljama porijekla izbjeglice - među njima i djeca - su svjedočile ratnim razaranjima, nasilju, gubitku bližnjih i drugim traumatičnim događajima. Istraživanje provedeno među sirijskom djecom izbjeglicama u Turskoj, pokazalo je da je više od 80% djece izgubilo blisku osobu, više od 60% čulo bombardiranje ili pucnjavu, a više od 40% vidjelo teško ranjene ili ubijene ljude (Çeri i Nasiroğlu, 2018). Nadalje, tijekom putovanja u zemlju primitka djeca su izložena stalnom stresu, životu u neprimjerenim uvjetima, odvajanju od jednog ili oba roditelja tijekom putovanja, opasnim načinima putovanja itd. Istraživanje Liječnika svijeta (MDM) provedeno u Prihvatilištu za tražitelje azila u Zagrebu, pokazalo je da je čak 53% ispitanika više od dvije godine na putu, odnosno izvan zemlje porijekla, a 42% je doživjelo traumatično iskustvo tijekom putovanja (Silov, Gerčar i Raguž, 2019). U kontekstu djece izbjeglica to često znači godine izbivanja iz obrazovnog sustava ili višestruke promjene obrazovnih sustava i brojna traumatična iskustva tijekom putovanja. UNHCR procjenjuje da djeca izbjeglice, zbog situacije u zemljama porijekla i nemogućnosti pristupa obrazovnim sustavima u nekim zemljama, u prosjeku izgube tri do četiri godine školovanja (UNHCR, 2016). U Turskoj, zemlji s najvećim brojem Sirijskih izbjeglica, samo 19% djece izbjeglica je uključeno u obrazovni sustav (Çeri i Nasiroğlu, 2018). Naposljetku, dolaskom u zemlju primitka, nesigurnost ishoda zahtjeva za azil i sve prepreke u integraciji mogu biti izvor stresa (Fazel, Stain, 2002). Također, s obzirom na to da brže usvajaju jezik, djeca postaju „jezični pomagači“ roditeljima, prevodeći u brojim situacijama (kod liječnika, na razgovoru za posao, u komunikaciji s

predstavnicima institucija itd.) i preuzimajući uloge odraslih, što može biti dodatni izvor stresa (Đurđević i Podboj, 2017). Škola je u ovom kontekstu faktor normalizacije, uspostavljanja dnevne rutine i sigurnog okruženja, koje pomaže djeci nositi se s negativnim emocijama. Također, ona je mjesto gdje djeca ponovno zadobivaju uloge primjerene njihovoj dobi te ostvaruju socijalne veze s vršnjacima.

Jedan od ključnih faktora integracije je poznavanje jezika države primitka. Škola je ovdje mjesto formalnog i informalnog učenja jezika, a savladavanje jezika ključno je za djetetov uspjeh u školi. Jezične vještine temelj su za razumijevanje školskog gradiva (Cobb-Clark i Stillman, 2015). Osim što poznavanje jezika utječe na školski uspjeh, a time i na životne šanse djeteta, ono je važno i za društvenu dimenziju integracije, odnosno stvaranje socijalnih veza s vršnjacima, koje onda povratno pozitivno utječu na učenje jezika.

Mreža prijateljstava i poznanstava s domicilnom grupom vršnjaka, odnosno izgradnja društvenog kapitala, pomoći će djeci izbjeglicama u integraciji u društvo. U adolescenciji, društveno okruženje postaje kompleksno, a među najvažnijima agentima socijalizacije ističu se upravo grupe vršnjaka, koje su temeljni izvori znanja o popularnoj kulturi države primitka, vrijednostima, kulturnim različitostima te facilitatori jezične kompetencije (Wang i Benner, 2015). Također, Schlueter ističe kako međuetnička prijateljstva povećavaju životne šanse izbjeglice, smanjuju društvenu segregiranost i predrasude (Schlueter, 2012).

Pristup inkluzivnom odgojno-obrazovnom sustavu važno je dakle zbog učenja jezika, uspostavljanja svakodnevnog ritma, iskustva smisla i izgradnje socijalnih veza s domicilnom grupom vršnjaka. (Eide i Hjern, 2003). Inkluzivni pristup podrazumijeva uvažavanje posebnih obrazovnih potreba djeteta, bez da se ono etiketira kao „Drugi“ (Taylor, Sidru, 2011: 53). To primjerice znači osiguravanje sati učenja jezika države primitka, psihološku pomoć, pomoć pri učenju itd., uz istovremeno uključivanje u sve redovne školske aktivnosti. Koristi dobrog inkluzivnog obrazovnog sustava su višestruke: psihološka korist, stjecanje znanja i vještina koje pridonose razvoju djeteta u produktivnoga, tolerantnoga i miroljubivoga građanina te zaštita i prevencija od devijantnog ponašanja (Brown, 2001, prema Župarić-Iljić i Mlinarić, 2015.).

Dolaskom djeteta izbjeglice u školu započinje prilagodba s obje strane. S jedne strane dijete se prilagođava novom kulturnom okruženju, ulogama, usvaja novi jezik i stječe nova poznanstva. No istovremeno, da bi njegova integracija bila uspješna, nužno je da se škola prilagodi potrebama djeteta. Naime, škola kao institucija društva primitka, raspolaže mrežom resursa koji utječu na ishod integracije. Posljedično, ako želimo mjeriti djetetov uspjeh prilagodbe na školski sustav, potrebno je usmjeriti se s jedne strane na promjene u njegovu ponašanju, učenju, odnosima s vršnjacima i zdravlju, ali i na prilagodbu škole potrebama djeteta kroz promjene procedura, praksi i edukacije nastavnika (Anderson, 2003.).

U integraciji djece izbjeglica veliku ulogu preuzimaju i organizacije civilnog društva i njihovi programi neformalnog obrazovanja. S obzirom na to da programi neformalnog obrazovanja nisu vezani za nacionalni kurikulum i poseban raspored, oni podliježu većoj fleksibilnosti u sadržaju i metodama te su sposobni brzoj prilagodbi potrebama učenika, jer najčešće izrastaju iz tih potreba (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018). Najuspješniji među njima su programi koji se oslanjaju na partnerstvo sa sustavom formalnog obrazovanja. „Partnerstvo između škola i organizacija koje provode programe neformalnog obrazovanja pomaže koordiniranju sadržaja aktivnosti i osiguravanja kontinuiteta pri učenju, kao i pružanju dodatne potpore u onim područjima u kojima je djetetu ona potrebna“ (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018).

Obrazovanje je jedno od najvažnijih područja integracije djece izbjeglica jer: „(a) jer je temeljno ljudsko pravo pristup obrazovanju, (b) adekvatno obrazovanje je ključ socio-ekonomske integracije, (c) mladi tražitelji azila i osobe pod međunarodnom zaštitom imaju posebne društvene i emocionalne potrebe koje se mogu zadovoljiti kroz obrazovanje“ (Koehler i Schneider, 2019:1).

4. METODOLOGIJA

Istraživanje se temelji na kvalitativnoj metodologiji. Metode prikupljanja podataka su polustrukturirani i strukturirani intervju, a metode analize tematska analiza i *desk study* analiza. Provedeno empirijsko istraživanje uključuje analizu normativnog okvira za integraciju izbjeglica kroz *desk study* analizu dostupne dokumentacije (zakona i pravilnika) i tematsku analizu sadržaja transkripata provedenih polustrukturiranih intervjuja provedenih

licem-u-lice, kao i informacija dobivenih strukturiranim pisanim intervjuima putem korespondencije elektroničkom poštom s relevantnim nacionalnim institucijama u području uključivanja i osiguravanja prava vezanih za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje tražitelja azila i azilanata.

Planirano je minimalno osamnaest polustrukturiranih intervjua licem-u-lice, dva do četiri sa zaposlenicima škola u koje su upisana djeca izbjeglice (školskom stručnom službom i/ili nastavnicima u minimalno dvije osnovne i dvije srednje škole), osam do deset intervjua sa starijim maloljetnicima uključenim u odgojno obrazovni sustav i dva do četiri intervjua s volonterima i zaposlenicima organizacija civilnog društva koje aktivno rade s maloljetnicima. Provedeno je ukupno dvadeset intervjua, od čega dvanaest s maloljetnicima, pet sa zaposlenicima škola i tri s predstavnicima organizacija civilnog društva. Polustrukturirani intervjui s maloljetnicima, zaposlenicima škola i organizacijama civilnog društva provedeni su između kolovoza 2019. i lipnja 2020. godine, a istraživanje je ograničeno na područje Zagreba i Velike Gorice, obzirom na predviđenu dostupnost ispitanika i ograničenost resursa. Polustrukturirani intervjui su provedeni na lokacijama prema izboru sudionika. Zbog ograničenih materijalnih sredstava dostupnih za provođenje istraživanja, kao i nemogućnosti dolaženja do popisa cijele populacije maloljetnih izbjeglica (popis tražitelja azila i osoba pod međunarodnom zaštitom nije službeno objavljen), uzorci korišteni u ovom istraživanju su neprobabilistički.

Sugovornici za strukturirani pisani intervjui putem korespondencije elektroničkom poštom izabrani su namjernim uzorkovanjem, s ciljem da se pokriju sve institucije koje pružaju podršku u pristupu odgojno obrazovnom sustavu te osiguravanju specifičnih prava tražitelja azila i azilanata uključenih u odgojno obrazovni sustav. Od četiri kontaktirane institucije (Ministarstvo unutarnjih poslova, Centar za pružanje usluga u zajednici, Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Gradski ured za obrazovanje – grad Zagreb) , intervju su ispunile tri. Kod strukturiranih intervjua osigurana je djelomična anonimnost sudionika, odnosno nisu navedena njihova imena, već samo institucije iz kojih dolaze.

Ispitanici su birani obzirom na relevantnost i dostupnost. Kao istraživačica imam uspostavljen kontakt s organizacijama koje su aktivne na području integracije maloljetnika i posjedujem kontakte sa školama u koje je ciljana skupina maloljetnika upisana. Sudionici su

poziv za sudjelovanje u istraživanju primili u obliku e-maila, odnosno telefonskog poziva, ovisno o njihovoj dostupnosti. Kontakti su raspoloživi na internetskim stranicama institucija, škola ili ih posjedujem iz prethodnih korespondencija. U početnoj fazi istraživanja, identificirano je 12 škola u koje su upisana djeca izbjeglice starija od 14 godina, od čega je 8 osnovnih i četiri srednje škole. S obzirom na to da su škole kontaktirane u vrijeme izvanredne epidemiološke situacije, četiri škole sudjelovale su u istraživanju. Maloljetnici i njihovi roditelji kontaktirani su kanalima komunikacije kojima uobičajeno kontaktiram s njima – putem društvenih mreža. U početnoj fazi istraživanja identificirano je 16 maloljetnika starijih od 14 godina, koji su uključeni u odgojno obrazovni sustav. U samom istraživanju ih je sudjelovalo 12.

Intervjui s maloljetnicima provedeni su na hrvatskom jeziku (8 ispitanika), engleskom jeziku (1 ispitanik) ili posredstvom prevoditelja (3 ispitanika), ovisno o ispitanikovoj razini usvojenosti hrvatskog jezika. Informirani pristanak preveden je na jezike ispitanika, a prevoditelj je potpisao izjavu o povjerljivosti. Sudionike smo obavijestili o anonimnosti i dobrovoljnosti istraživanja, a prilikom transkribiranja njihovi identiteti su navođeni u šiframa. Izostavljani su oni detalji koji bi upućivali na sudionika. Raspon godina maloljetnih ispitanika bio je između četrnaest i osamnaest. S obzirom na to da se radi o starijim maloljetnicima, pismeni pristanak dali su sami maloljetnici, a usmeni pristanak njihovi roditelji. Među maloljetnicima smo intervjuirali pet mladića i sedam djevojaka. Sudionici svih intervjuja pristali su da razgovori budu snimani za potrebe daljnje analize podataka. Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja dalo je odobrenje za provođenje istraživanja.

Prije provedbe intervjuja osmišljeni su protokoli intervjuja. Četiri različita protokola za polustrukturirani intervju osmišljena su za 4 grupe ispitanika: nastavnike, stručnu službu, maloljetne izbjeglice i predstavnike organizacija civilnog društva. Pitanjima su se nastojali obuhvatiti različiti čimbenici i aspekti integracije u hrvatsko društvo kroz odgojno-obrazovni sustav. Četiri različita protokola intervjuja sastavljena su za strukturirane intervjuje, obzirom na područje rada i odgovornosti institucija uključenih u ostvarivanje prava na obrazovanje maloljetnih izbjeglica.

Pri obradi podataka koristili smo sljedeće korake kvalitativne analize sukladno koracima tematske analize sadržaja (prema Bryman 2014: 288-309): a) upoznavanje s podacima - prikupljanje, transkribiranje i čitanje podataka; b) kodiranje; c) analiziranje i grupiranje tema. Kvalitativnom analizom podatke smo rasporedili u četiri različite skupine tematskih podcjelina.

Kombinacija pristupa koja uključuje analizu pisanih izvora (pravne regulative) i intervjue s akterima integracije (institucijama i akterima uključenim u proces integracije) omogućila nam je da zahvatimo širok dijapazon aspekata integracije kroz odgojno obrazovni sustav. Neka od ograničenja istraživanja su: neuključenost roditelja djece u istraživanje, poteškoće u responzivnosti i djelomični odgovori prilikom strukturiranih intervjua, neuključenost škola i maloljetnika na područjima izvan Grada Zagreba i Zagrebačke županije.

5. REZULTATI

5.1. Desk study analiza dokumentacije

Desk study analizom dokumentacije vezane za prava djece tražitelja azila i djece pod međunarodnom zaštitom iskristalizirala su se dva područja prava definirana zakonskim aktima: pravo na obrazovanje i pravo na pripremnu i dopunsku nastavu. Također, zakonskim aktima je definirana i podrška odgojno-obrazovnim institucijama.

5.1.1. Pravo na obrazovanje

Tražitelji azila i osobe pod međunarodnom zaštitom prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti te Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje pod istim uvjetima kao i hrvatski državljani, a ostvarivanje prava na obrazovanje maloljetnicima se zakonski treba omogućiti u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva za međunarodnom zaštitom (Zakon, 2015, Zakon, 2008). Vezano za dokumentaciju potrebnu za upis, predviđena je situacija u kojoj zbog specifičnih životnih okolnosti obitelj ne može pribaviti dokumentaciju o prethodnom školovanju. U tom slučaju izjava o završenom školovanju, ovjerena kod javnog bilježnika, služi kao ekvivalent diplomama. Ako obitelj ne može pribaviti ovjerenu izjavu, stručna služba pristupa

organiziranju upisnog testa i prema tome određuje koji razred pristupnik može pohađati (Pravilnik, 2008: čl. 3, čl 4.).

Budući da su u pogledu obrazovanja prava maloljetnih tražitelja azila i maloljetnika pod međunarodnom zaštitom jednaka pravima hrvatskih građana i za njih vrijedi članak 12. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, koji propisuje da „osnovno obrazovanje počinje upisom u prvi razred osnovne škole, a obvezno je za svu djecu, u pravilu od šeste do petnaeste godine života, a za učenike s višestrukim teškoćama u razvoju najduže do 21 godine života“ i članak 22. istog Zakona prema kojem „redoviti učenici upisuju prvi razred srednje škole u dobi do 17 godina, a iznimno do 18 godina uz odobrenje školskog odbora“. Budući da zakoni ne propisuju upis učenika starijih od 15 godina u osnovnu školu, Ministarstvo znanosti i obrazovanja za maloljetnike starije od 15 godina koji nisu završili osnovnu školu predviđa uključivanje u program Osnovnog obrazovanja za odrasle (Pravilnik, 2008: čl. 2/3). Djeca koja nisu završila osnovnoškolsko obrazovanje, a starija su od 15 godina, gube pravo na redovan sustav obrazovanja. S obzirom na to da osim obrazovnog, škola ima odgojni i socijalizacijski učinak, budući da maloljetnici u njoj grade odnose s drugima u sigurnom okruženju, obrazovanje u sustavu obrazovanja odraslih ne može nadomjestiti ovaj faktor.

Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje 2017. – 2019., kao ključni dokument u kojem su iznesene mjere provođenja integracijske politike Republike Hrvatske, cijelo jedno poglavlje posvećuje obrazovanju. Kao jedna od mjera u akcijskom planu navodi se: „U najkraćem mogućem roku djecu i mlade uključiti u odgojno-obrazovni sustav na svim razinama (predškolski odgoj, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, visoko obrazovanje)“ (ULJPPNM, 2019: 30). Prema podacima Izvješća o provedbi navedenog plana za integraciju za 2017. i 2018. godinu, u 2017. godini u redovni odgojno-obrazovni sustav uključena su 123 učenika, dok je u 2018. godini uključen 91 učenik. Međutim, broj djece školske dobi u Izvješću nije naveden te ne raspoložemo podacima koliko djece nije uključeno u odgojno-obrazovni sustav, koliki je vremenski rok potreban za uključivanje djece i koliko je djece napustilo odgojno-obrazovni sustav.

5.1.2. Pravo na pripremnu i dopunsku nastavu

U cilju što uspješnije integracije Zakonodavac je predvidio niz odredbi koje maloljetnim inojezičarima, bez obzira radi li se o izbjeglicama ili nekoj drugoj kategoriji inojezičnih učenika, omogućava učenje hrvatskog kao inog jezika u sklopu odgojno-obrazovnog sustava. Međutim, Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti navodi da pravo na pripremnu nastavu imaju tražitelji azila (Zakon, 2015, čl. 58/4), izostavljajući djecu pod međunarodnom zaštitom. Razlog tome vjerojatno je pretpostavka da će vrijeme potrebno za zadobivanje statusa biti duže od razdoblja potrebnog za realizaciju pripreme nastave. U stvarnosti međutim, zbog sporosti sustava, ali i činjenice da se osobama koje su u Hrvatsku došle programom preseljenja ili premještanja odobravanje međunarodne zaštite odvija relativno brzo te se i maloljetnici pod međunarodnom zaštitom nalaze u situaciji da nisu kao tražitelji dobili odobrenje za pripremnu ili dopunsku nastavu.

Pri upisu učenika u školu provjerava se razina znanja hrvatskog jezika, standardiziranim ispitom znanja hrvatskog jezika i usmeno. Nakon provjere, šalje se zahtjev nadležnom Gradskom uredu, koji izdaje rješenje i određuje školu u kojoj će se održavati pripremna nastava. To može biti matična škola učenika ili druga najbliža škola u kojoj već postoji pripremna nastava (Pravilnik, 2013: čl. 4, čl.6). Udaljenost škole da bi se smatrala „najbližom“ nije propisana. Sama pripremna nastava organizira se jedan ili dva sata dnevno u trajanju od 70 sati, a učenika se istodobno može uključiti u pohađanje redovite nastave. Ako se učenik uključi u redovnu nastavu, njegovo pohađanje nije vrednovano ocjenom nego samo praćeno u smislu socijalizacije i učenja jezika (Pravilnik, 2013, čl. 5).

Nakon završetka pripreme nastave provjerava se znanje hrvatskoga jezika, nakon čega Gradski ured izdaje potvrdu o završenom programu pripreme nastave. Učenik se potom uključuje u redoviti sustav odgoja i obrazovanja te ima pravo biti uključen u pohađanje dopunske nastave. Također, učenik se nakon uključivanja u redoviti sustav prati i vrednuje u skladu s individualnim napredovanjem. Ako učenik nije uspješno riješio test, ima obvezu još jedanput pohađati program pripreme nastave (Pravilnik, 2013, čl. 5).

Kao jedna od mjera Akcijskog plana navodi se: „Osigurati provedbu pripreme i dopunske nastave za učenike osnovnih i srednjih škola koji ne znaju ili nedostatan znaju

hrvatski jezik“ (ULJPPNM, 2019: 29). Prema podacima dostupnima u Izvješću o provedbi gore navedenog akcijskog plana, za školsku godinu 2016./2017. odobreno je 126 suglasnosti za provođenje pripreme nastave, za školsku godinu 2017./2018. odobrena je 71 suglasnost. Također je istaknuto kako je nakon završetka prvog ciklusa od 70 sati pripreme nastave za većinu učenika zatraženo i odobreno ponavljanje pripreme nastave. Ponavljanje pripreme nastave za većinu učenika indikator je da 70 sati pripreme nastave nije dovoljno za savladavanje hrvatskog jezika na razini koja učenicima omogućuje praćenje redovitog odgojno-obrazovnog programa. Također, nedostaju podatci o razdoblju koje je potrebno od uključivanja djeteta u školski sustav do odobravanja pripreme nastave.

5.1.3. Podrška odgojno-obrazovnim institucijama

Naposljetku, propisano je kako pripremu nastavu ostvaruje nastavnik hrvatskog jezika osposobljen za poučavanje hrvatskog kao inog, a osposobljavanje vrši agencija nadležna za odgoj i obrazovanje (Pravilnik, 2013, čl. 7).

Kao jedna od mjera Akcijskog plana navodi se: „Provoditi stručno usavršavanje i pružati podršku odgojno-obrazovnim i andragoškim radnicima prilikom uključivanja djece i mladih u odgojno-obrazovni sustav te odraslih osoba u sustav obrazovanja odraslih“ (ULJPPNM, 2019: 35). Prema Izvješću o provedbi gore navedenog akcijskog plana tijekom 2019. provedeno je devet stručnih usavršavanja, a 2018. godine šest (ULJPPNM, 2019: 36-38).

5.2. Analiza strukturiranih intervjua s predstavnicima institucija

Cilj analize intervjua s predstavnicima institucija bio je pokazati kako se na makrorazini poima integracija ove skupine i koliko je sustav spreman i sposoban uspješno implementirati zakonodavni okvir. Od četiri kontaktirane institucije, tri su odgovorile na postavljena pitanja. Ispitanici su uglavnom odgovorili na dijelove pitanja koji se tiču proceduralnosti, izostavljajući dijelove vezane za poteškoće u praksi. Analizom strukturiranih intervjua provedenih s predstavnicima institucija iskristalizirale su se 2 tematske cjeline: nadležnost institucija u postupku upisa i ostvarivanju prava i poteškoće u integraciji.

5.2.1. Nadležnost institucija u postupku upisa i ostvarivanju prava

Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, škole, Gradski uredi za obrazovanje/Uredi državne uprave i u nekim slučajevima Hrvatski zavod za zapošljavanje glavni su institucionalni akteri u postupku upisa i ostvarivanju prava na obrazovanje maloljetnih izbjeglica. Analizom ove tematske cjeline utvrđeno je da institucije uključene u proces upisa poznaju, premda ne sve, najvažnije zakonske akte kojima su definirana prava djece izbjeglica vezana za pristup i tijek obrazovanja.

Naime, nakon što osoba zatraži međunarodnu zaštitu Ministarstvo unutarnjih poslova obavještava Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Gradski ured/Ured državne uprave o potrebi uključivanja djece u osnovne ili srednje škole u njihovom području. Kontaktirani Gradski ured za obrazovanje ima dvije stručne savjetnice zadužene za provedbu uključivanja maloljetnih tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav. Ako se radi o maloljetnicima bez pratnje, kontaktirani Centar za pružanje usluga u zajednici također ima osobu nadležnu za upis i tijek obrazovanja maloljetnih tražitelja azila, premda su do sada upisali samo dvoje starijih maloljetnika u srednju školu. Bilo da se radi o maloljetnicima bez pratnje koji nisu zatražili međunarodnu zaštitu ili maloljetnim tražiteljima azila, kontaktirane institucije potvrđuju kako je njihov upis službeni i redovan. Gradski ured ističe kako se tijekom pohađanja pripremljene nastave učenik može u manjem opsegu uključiti i u redovnu nastavu, a nakon završetka pripremljene nastave učenik se uključuje u punom opsegu. Iz navedenog je razvidno da se članak 5, stavak 6¹ Pravilnika (2013) ne odnosi na učenika u školi, što prethodi odluci o pripremljenoj nastavi, već na uključivanje u redovno pohađanje predmetne nastave i vrednovanje učenika.

5.2.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav

Kao uočena poteškoća pri integraciji maloljetnika navodi se kratko zadržavanje maloljetnih tražitelja azila u Republici Hrvatskoj, što institucije smatraju glavnom preprekom integraciji:

---

¹ Učenik se uključuje u redoviti sustav odgoja i obrazovanja i ima pravo biti uključen u pohađanje dopunske nastave koja se provodi sukladno školskome kurikulumu.

„Kroz uključivanje u odgojno obrazovni sustav primjećuje se u stvari da je Republika Hrvatska najčešće samo tranzitna zemlja na putu prema željenoj državi.“

- Gradski ured za obrazovanje

„Obzirom da smo mi primarno tranzitna zemlja, maloljetni tražitelji azila se kod nas zadržavaju izuzetno kratko i mi zapravo niti nemamo priliku njih u pravom smislu integrirati, obzirom na kratkoću boravka.“

- Centar za pružanje usluga u zajednici

Iako je zadnje dvije godine zadržavanje tražitelja azila kraće nego u razdoblju od 2015. – 2018., to ne bi smjela biti prepreka pri provođenju integracijskih politika. Za uspješnu je integraciju nužno svakom maloljetniku pristupiti kao da će ostati u Hrvatskoj. Obzirom na dug period čekanja odluke za međunarodnu zaštitu, u nekim slučajevima i više od dvije godine, integracijske politike moraju započeti od trenutka traženja međunarodne zaštite, a ne nakon dobivanja statusa. Tim više što je pravo na obrazovanje maloljetnih tražitelja azila zajamčeno zakonom.

5.3. Analiza polustrukturiranih intervjua s maloljetnicima

Cilj analize polustrukturiranih intervjua s maloljetnicima uključenim u odgojno-obrazovni sustav bio je istražiti specifičnosti odgojno-obrazovnih iskustava i potreba maloljetnih izbjeglica te vidjeti na koji je način sustav spreman odgovoriti na njih. Kvalitativnom analizom određeno je 5 tematskih cjelina: prijašnje obrazovno iskustvo, poteškoće pri integraciji kroz odgojno obrazovni sustav, podrška unutar odgojno-obrazovnog sustava, podrška izvan odgojno-obrazovnog sustava i prijedlozi za promjene unutar sustava.

5.3.1. Prijašnje obrazovno iskustvo

Prijašnje obrazovno iskustvo maloljetnih izbjeglica uvelike se razlikuje od obrazovnog iskustva njihovih domicilnih vršnjaka. Nesigurnost u zemlji porijekla te dugotrajan put koji je prethodio dolasku u Hrvatsku, rezultirali su specifičnostima. Analizom odgovora ispitanika, identificirali smo tri dominantna obrasca: djelomičan prekid školovanja

u zemlji porijekla, višegodišnji prekid školovanja u zemlji u tranzitu te višestruko ponavljanje razreda u različitim zemljama tranzita.

Dio ispitanika navodi djelomičan prekid školovanja u zemlji porijekla kao rezultat oružanog sukoba ili čestog seljenja pred progonom:

„U Siriji sam išla u školu do četvrtog razreda, ali nisam išla redovito. Primjerice, išla bih jedan dan i onda ne bih išla jedan mjesec. Zbog bombardiranja nisam mogla ići u školu.“

- maloljetnica 12

Sljedeći identificirani obrazac, višegodišnji prekid školovanja u zemlji tranzita, odnosi se na ispitanike koji su u Hrvatsku došli programom preseljenja. Ispitanici navode kako u Turskoj nisu išli u školu. Glavni razlog tomu su formalne prepreke pri upisu i nedostatak materijalnih uvjeta za obrazovanje.

„U Siriji sam završio četiri razreda i nakon toga sam došao u Tursku i tamo sam bio šest godina. Nisam mogao ići u školu u Turskoj jer sam krenuo raditi, da mogu živjeti. Od desete do šesnaeste godine sam samo radio, nisam išao u školu i nakon toga sam došao u Hrvatsku.“

- maloljetnik 12

Treći identificirani obrazac, ponavljane razreda u različitim zemljama porijekla, odnosi se uglavnom na ispitanike koji su u školu bili upisivani kao tražitelji međunarodne zaštite. Naime, za razliku od maloljetnika koji su u Hrvatsku došli postupkom spajanja obitelji ili programom preseljenja, ovi su maloljetnici prije dolaska u Hrvatsku proveli mjesec ili godine putujući te su bili uključivani u različite obrazovne sustave kako u tranzitnim zemljama prije Hrvatske tako i u zemljama Europske unije. Naime, većina ispitanika koji su u školu upisivani kao tražitelji prije dolaska u Hrvatsku živjela je u nekoj od zemalja Europske unije, iz koje su u Hrvatsku vraćeni temeljem Dublinskog postupka, a gdje su bili uključeni u odgojno-obrazovni sustav. U manjem obujmu ovaj se obrazac pojavljuje i kod maloljetnika koji su u Hrvatsku došli procesom spajanja obitelji.

Jedna od ispitanica, čija je obitelj u Hrvatsku bila vraćena Dublinskim postupkom, navodi:

„Završila sam šesti razred u Iraku, sedmi razred sam završila u Jordanu, pa sam opet išla u sedmi razred u Austriji jer nisam znala njemački, pa opet sedmi u Zagrebu jer nisam znala hrvatski.“

- maloljetnica 11

5.3.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav

Za integraciju maloljetnih izbjeglica kroz odgojno obrazovni sustav nužno je da se on prilagodi potrebama ove skupine. Analizom intervjua s maloljetnim izbjeglicama, iskristalizirale su se četiri kategorije poteškoća unutar samog odgojno-obrazovnog sustava, koje im otežavaju integraciju: pristup odgojno-obrazovnom sustavu, organizacija pripreme nastave, praćenje redovne nastave i odnosi s domicilnim učenicima.

5.3.2.1. Pristup odgojno-obrazovnom sustavu

Analizom podataka utvrđeno je da se zakonski rok za upis rijetko poštuje. Vrijeme čekanja na upis varira od dva tjedna do dvije godine, a najveći broj ispitanika čekao je između tri i četiri mjeseca. Ispitanici koji su u Hrvatsku došli programom preseljenja ili spajanja obitelji navode da je na dug period čekanja utjecalo ishodovanje dozvole boravka. Dugotrajno vrijeme čekanja na upis može utjecati na obrazovne i socijalne ishode maloljetnih izbjeglica:

„Kad puno čekamo na upis, zaboravit ćemo sve što smo učili i opet će nam biti teško. Prije, kad sam bio u Austriji, znao sam matematiku i fiziku dobro. Ovdje sam dvije godine čekao na školu i nakon dvije godine me još nisu službeno upisali. I, naravno, zaboravit ću sve.“

- Maloljetnik 7

Dio ispitanika koji pohađaju srednje škole navode da, iako pohađaju redovnu i pripremnju nastavu, još uvijek nisu službeno upisani u školu. Razlog tome je ranije navedeno

pogrešno iščitavanje Pravilnika o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostavno znaju hrvatski jezik.

Jedan od ispitanika, koji srednju školu pohađa šest mjeseci, navodi:

„Oni su rekli, napraviti ćemo neki ispit, ako prođeš, možeš ići normalno, kao drugi, ako ne prođeš, tražit ćemo pripremu nastavu. Ipak sam imao pripremu nastavu. Još nisam upisan u školu, ali sam prošao ispit iz hrvatskog jezika s vrlo dobrim, i još nisam upisan, ali nadam se da budem uskoro. Sad čekam, odnosno škola mi je rekla da ne znaju što da sad rade, moraju pitati neku drugu školu koja je upisivala izbjeglice ili možda Ministarstvo ne znaju koga da kontaktiraju, Gradski ured li Ministarstvo. Tako da još uvijek čekam i još uvijek nisam upisan, a gubim svaku sekundu.“

-Maloljetnik 6

5.3.2.2. Organizacija pripreme nastave

Manji broj ispitanika nije pohađao pripremu nastavu, a radi se o učenicima koji su ove školske godine prvi put upisni u školu u Hrvatskoj. Naime, tijekom nastave na daljinu nije organizirana online priprema nastave, čime je ovim učenicima onemogućeno zakonski zagarantirano pravo. Jedna ispitanica navodi kako je ocjenjivana bez prethodnog provođenja pripreme nastave, iako ne govori hrvatski dovoljno dobro da bi mogla pratiti nastavu i školu je pohađala manje od šest mjeseci.

Dio ispitanika navodi niz poteškoća u provođenju pripreme nastave, zbog čega smatraju da im priprema nastave nije dovoljno pomogla u praćenju redovne nastave: kolizija s redovnom nastavom, udaljenost škole u kojoj se odvija priprema nastave, nedovoljan fond sati za praćenje gradiva, velik broj djece i nepostojanje reda tijekom sata i heterogenost u jezičnom predznanju grupe.

Dio ispitanika kao poteškoću navodi prijelaz u viši razred. Naime, za vrijeme trajanja pripreme nastave maloljetnici nisu ocjenjivani, što neke škole smatraju kao prepreku za upis u viši razred te zahtijevaju polaganje razrednih ispita.

5.3.2.3. Praćenje redovne nastave

Kao glavni problem u praćenju nastave navedene su dvije grupe predmeta. Prvu grupu čine predmeti koji se uče dugi niz godina, poput matematike i engleskog jezika. Praćenje ovih predmeta maloljetnicima je otežano zbog prekinutih odgojno-obrazovnih iskustava ili različitih obrazovnih kurikulumu unutar različitih odgojno-obrazovnih sustava. Drugu grupu čine predmeti s kompleksnim vokabularom, poput biologije, kemije, hrvatskog jezika. Nedovoljna razina poznavanja specifičnog vokabulara i kompleksnih gramatičkih konstrukcija kakve se pojavljuju u udžbenicima otežavaju praćenje navedenih predmeta. Ispitanici koji su intervjuirani za vrijeme trajanja epidemije koronavirusa kao poteškoću ističu i praćenje online nastave.

5.3.2.4. Odnosi s domicilnim učenicima

Iako većina ispitanika navodi da njihova etnička ili religijska pripadnost nije negativno utjecala na odnose s učenicima i nastavnicima, dio ispitanika navodi kako s razrednim kolegama nisu ostvarili čvrste socijalne veze. Ovi ispitanici navode kako su sve interakcije s domicilnom djecom odvijaju isključivo u školi, dok se izvan škole ne druže. Obzirom da se radi o djeci koja su u Hrvatskoj većinom više od godinu dana, zabrinjavajuće je da nisu stvorili čvrste socijalne veze unutar razreda. Kao glavnu prepreku pri sklapanju prijateljstva s domicilnim vršnjacima dio ispitanika navodi nepoznavanje jezika. Također, dio ispitanika navodi tenzije u razredu koje se pojavljuju kad žele zatražiti dodatno objašnjenje profesora jer ostali učenici ne žele da svojim pitanjima usporavaju tijek sata. Ispitanici navode da zbog navedenog, čak i kad nešto ne razumiju, ne žele tražiti dodatna objašnjenja jer se boje reakcije ostalih učenika. Ipak, i ovi maloljetnici imaju mrežu prijateljstva i podrške, a kao prijatelje navode drugu djecu izbjeglice i volontere organizacija. Manji dio djece navodi slučajeve vršnjačkog verbalnog zlostavljanja. S obzirom na to da je škola značajan socijalizacijski čimbenik, njihova percepcija škole kao mjesta neprihvatanja, može rezultirati negativnom percepcijom cijelog društva:

„Kad sam došao ovdje bio sam jako sretan jer sam mislio da je Hrvatska dobra država. Ali kad sam došao u školu i pokušao prići učenicima, oni su bježali od mene i nisu htjeli pričati. Jedan sam dan htio igrati s njima nogomet, ali oni su rekli:

„Nećemo te pustiti.“ Rekao sam: „Zašto? I ja sam čovjek i želim igrati, morate me pustiti.“ I jedan od njih mi je pljunuo u lice.“

- maloljetnik 4

5.3.3. Podrška unutar odgojno-obrazovnog sustava

Vidjeli smo ranije kako su prijašnja odgojno-obrazovna iskustva maloljetnih izbjeglica bitno različita od odgojno-obrazovnih iskustava njihovih domicilnih vršnjaka i kako nailaze na niz poteškoća unutar odgojno-obrazovnog sustava, koje im otežavaju integraciju unutar samog sustava, a posredno i u društvo primitka. Upravo zbog toga je podrška unutar samog sustava nužna za povećanje njihovih mogućnosti integracije.

Dio ispitanika navodi da unutar odgojno-obrazovnog sustava osim pripreme nastave nisu dobili dodatnu podršku vezanu za praćenje gradiva ili učenje jezika.

Identificirani oblici podrške unutar odgojno obrazovnog sustava mogu se podijeliti u dvije kategorije: formalizirani i neformalizirani oblici podrške.

5.3.3.1. Formalizirani oblici podrške

Neki od ispitanika, koji su pohađali istu školu, navode dodatnu podršku asistenata unutar škole. Riječ je o suradnji osnovne škole i odsjeka fakulteta, gdje se praksa iz pedagoškog kolegija održavala u školi, u vidu dodatne podrške u razumijevanju gradiva djeci izbjeglicama.

Jedna od ispitanica navodi:

„Oni bi došli svaki dan u sedam i bili s nama na svakom satu i kad bi nastavnica nešto rekla, a ja ne razumijem, ja bih rekla svom volonteru da ne razumijem i pitala ga može li mi objasniti. Ona bi mi ili objasnila tiho, ili zapisala što je nastavnica rekla i objasnila mi pod pauzom ili je došla u kamp nakon moje nastave i tad mi objasnila. U školi nas je bilo više od dvanaest izbjeglica i imali smo dvanaest volontera unutar škole, što je bilo od velike pomoći.“

- maloljetnica 12

Manji broj ispitanika navodi podršku u vidu dopunske nastave iz predmeta čije gradivo nisu uspijevali usvojiti tijekom redovne nastave.

5.3.3.2. Neformalizirani oblici podrške

Neformalizirani oblici podrške unutar odgojno-obrazovnog sustava su rijetki. Manji broj ispitanika navodi dodatan angažman nastavnika ili školskih prijatelja, a navedeno se odnosi na podršku pri razjašnjavanju školskog gradiva.

5.3.4. Podrška izvan odgojno-obrazovnog sustava

Podrška maloljetnim izbjeglicama izvan odgojno-obrazovnog sustava najčešće se temelji na radu organizacija civilnog društva koje imaju razvijene programe podrške za maloljetne izbjeglice. Manji broj ispitanika navodi kako nema podrške izvan sustava ili kako mu podršku pruža obitelj.

Podrška organizacija uglavnom se temelji na podršci pri učenju jezika ili pomoći pri pisanju zadaća i savladavanju školskog gradiva. Podršku organizacija možemo podijeliti u tri djelokruga: podrška u Prihvatilištu, program individualne podrške za djecu koja su ostvarila međunarodnu zaštitu i program grupne podrške za djecu tražitelje i djecu koja su ostvarila međunarodnu zaštitu.

Ispitanici koji su ili su bili tražitelji azila kao značajnom navode odgojno-obrazovnu podršku u Prihvatilištu. Tri organizacije u Prihvatilištu pružaju različite programe odgojno-obrazovne podrške, koji se odvijaju u različitim terminima, što je omogućilo ispitanicima izbor obzirom na njihove potrebe i preferencije.

Sljedeći identificirani oblik podrške je program individualne podrške za maloljetnike koji su ostvarili međunarodnu zaštitu. Budući da se maloljetnici nakon stjecanja statusa sele u privatni smještaj, više ne mogu dolaziti u Prihvatilište na programe podrške koje ondje provode organizacije. Ipak, za njih je razvijen program podrške u njihovim domovima, gdje volonteri jednom tjedno individualno pružaju podršku u učenju jezika, pisanju zadaća i učenju za ispite. Ispitanici navode kako imaju volontera koji je zadužen za njih i koji im kontinuirano pomaže:

„Imam jednu profesoricu volonterku koja dolazi jedanput tjedno i pomaže mi, ja je pitam neke stvari koje ne razumijem i pomaže mi sa zadaćama. Na primjer, danas ima tečaj hrvatskog u sedam navečer i ta profesorica dolazi kod nas prije da vježbamo.“

- maloljetnica 1

Naposljetku, ispitanici navode podršku pri pisanju zadaća i učenju za ispite koja se jednom tjedno odvija u prostorijama jedne od organizacija civilnog društva:

„Također, svake subote smo išli u jednu organizaciju koja nam je pomogla vezano za testove, zadaće, učenje hrvatskog, sve što nam je bilo teško u školi bi nam pomogli.“

- maloljetnica 12

5.3.5. Prijedlozi za promjene unutar sustava

Kroz intervjue s maloljetnicima identificirana su četiri područja u kojima oni vide nužnost promjena: pristup odgojno-obrazovnom sustavu, jezična integracija, podrška pri razumijevanju gradiva i jačanje socijalnih veza.

5.3.5.1. Pristup odgojno-obrazovnom sustavu

Ispitanici ističu da je nužno skratiti period čekanja na upis u školu i omogućiti školama valjane informacije o pravima djece izbjeglica i postupku upisa. Jedan od ispitanika kao moguće rješenje vidi zapošljavanje osobe koja bi bila odgovorna za upis djece izbjeglica:

„Bilo bi bolje ako bi bila neka kontrola ili neka osoba koja je baš za upisivanje izbjeglica, koja je profesionalac i zna sve o tome što treba raditi prema zakonu. Tako bi proces bio brži.“

- maloljetnik 6

5.3.5.2.. Jezična integracija

Dio ispitanika ističe nužnost povećanja satnice pripreme nastave:

„Oni su nam dali samo 70 sati za učenje hrvatskog jezika i to nije bilo dosta jer je to novi jezik i bilo je puno djece i ni jedno dijete nije moglo slušati i prošlo je samo tako. Trebalo bi promijenit da svaki dan imamo tri sata učenja hrvatskog jezika.“

- maloljetnica 5

5.3.5.3. Podrška pri razumijevanju nastavnog gradiva

Ispitanici daju niz preporuka vezanih za realiziranje podrške pri razumijevanju gradiva: prilagodba i olakšavanje gradiva obzirom na usvojenost jezika, kontinuirano postojanje asistenata za djecu izbjeglice, prevoditelj na nastavi i individualizirana dopunska nastava.

5.3.5.4. Jačanje socijalnih veza

Dio ispitanika ističe da je nužno raditi na povezivanju domicilne djece i djece izbjeglica i senzibilizaciji učenika.

Jedan od ispitanika ovdje vidi glavnu ulogu roditelja:

„Njihovi mama i tata trebaju pričati s njima i učiti ih da je svaki čovjek čovjek, a ne da je netko iz Irana, netko iz Iraka, a ti si iz Hrvatske pa si bolji. Svi smo isti, nitko nije bolji.“

- maloljetnik 4

5.4. Analiza polustrukturiranih intervjua sa školama

Cilj analize polustrukturiranih intervjua sa školama bio je uvidjeti percepciju škola o potrebama maloljetnih izbjeglica te mapirati potrebe samih škola i mogućnosti prilagodbe sustava za učinkovitiju integraciju u hrvatsko društvo. Kvalitativnom analizom razlučene su četiri tematske cjeline: samopercepcija uloge škole u integraciji djece izbjeglica, poteškoće pri integraciji, dostupna podrška školama i prijedlozi za promjene unutar sustava.

5.4.1. Samopercepcija uloge škole

Dio intervjuiranih zaposlenika škola smatra da je škola vrlo važan faktor pri integraciji izbjeglica. Navode kako škola daje djeci osjećaj jednakosti te kako uključivanjem u odgojno obrazovni sustav poštujemo ljudska i dječja prava. Škole ističu kako stvaranje

osjećaja dobrodošlice u školi pozitivno utječe na učenikovu sliku o društvu, a time i na samu integraciju. Također, istaknuta je i socijalizacijska uloga škole, kao bitnog faktora u učenju pozitivnih modela ponašanja te stvaranju interpersonalnih veza s domicilnom djecom.

Međutim, dio škola percipira učenike kao „privremene“ te smatraju da oni nisu motivirani za usvajanje hrvatskog niti nastavak obrazovanja. Također, dio škola smatra da su glavni faktori u integraciji sam učenik i njegova obitelj i da o njima najviše ovisi uspjeh integracije.

5.4.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno obrazovni sustav

Poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav, detektirane kroz intervju sa zaposlenicima škola, možemo podijeliti u dvije kategorije: pristup odgojno-obrazovnom sustavu i poteškoće nakon uključivanja u sustav

5.4.2.1. Pristup-odgojno obrazovnom sustavu

Analizom je utvrđeno da zbog manjka informacija od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja škole prakticiraju različite postupke administrativnog upisa. Dio škola djecu ne upisuje administrativno sve do kraja pripreme nastave, dok dio škola tvrdi da se sukladno zakonu sva djeca moraju administrativno upisati odmah na početku. Odgađanje administrativnog upisa do kraja pripreme nastave ponekad rezultira nemogućnošću prelaska u viši razred.

Primjer oprečnih praksi možemo vidjeti u izjavama zaposlenika dvije osnovne škole:

„I onda ta djeca ustvari gostuju kod nas. Gostuju u školi po mjestu stanovanja. (...) To znači da oni kod nas zapravo još nisu formalno upisani sve dok ne prođe učenje hrvatskog, odnosno priprema nastava.“

- Osnovna škola 01

„Oni se naravno upisuju kao redovni jer sustav ne poznaje ništa drugo. Netko voli reći gost. Ma kakav gost. Sustav ne poznaje terminologiju gost. Ako je dijete obavilo liječnicu, obavilo komisijski pregled, imamo njegov OIB, podatke o roditeljima i dogovorili smo da dijete kreće u taj i taj razred, u tom tjednu su ga njegov učitelj ili

učitaljeca unijeli u matičnu knjigu, znači dijete je dobilo svoj broj, kao naš učenik. Redovni. Nema neredovnih. I dijete je na temelju toga uneseno u e-dnevnik. Postoje djeca koja zbog pripreme nastave nisu ocijenjena do kraja školske godine. Ne zaustavljamo ih u tom razredu. Oni su prohodni dalje, ali ostaju neocijenjeni, s obrazloženjem da pohađaju pripremu nastavu hrvatskog jezika. Baš kao što zakon i pravilnici kažu.“

- Osnovna škola 02

Kao poteškoća se također navodi nepostojanje primjerenih testova za procjenu jezičnih sposobnosti učenika pri upisu. Standardizirani testovi su preopsežni te ih škole ne koriste, već prema sugestiji drugih, iskusnijih škola, izrađuju vlastite testove. Također, iako po zakonu testiranje za smještanje u razrede slijedi tek kad su se iscrpile druge pravne mogućnosti za priznavanje prethodnih obrazovnih postignuća, ono je postalo praksa. Jedna od škola kao poteškoću ističe određivanje razrednog odjela za starijeg maloljetnika bez prethodnog obrazovnog iskustva:

„I gdje smjestiti dječaka od 14 i pol godina, koji ne zna riječi hrvatskog, ali ne zna ni arapsko pismo. Koji škole nije vidio, bio je roblje tamo. Roblje. Smjestili smo ga u četvrti razred jer je tamo bila učiteljica koja je rekla da će ga opismenjivati.“

- Osnovna škola 02

5.4.2.2. Poteškoće nakon uključivanja u odgojno-obrazovni sustav

Kao glavne poteškoće nakon uključivanja u odgojno-obrazovni sustav identificirane su: administrativne nepravilnosti, jezična barijera i motivacija učenika.

Dio škola ističe kako oprečne prakse vezane za upis i provođenje pripreme nastave stvaraju poteškoće pri prebacivanju iz jedne škole u drugu, nakon zadobivanja statusa međunarodne zaštite ili promjene mjesta boravka. Primjerice, postoje djeca koja nisu prošla dva ciklusa pripreme nastave, ali su ih u prethodnim školama ocjenjivali te zbog toga ih i nova škola mora ocijeniti, iako smatra da njihovo znanje jezika nije dostatno za praćenje nastavnog sadržaja. Većina zaposlenika škola kao glavni problem ističe nedovoljan fond sati pripreme nastave, što učenicima onemogućuje praćenje nastave tijekom, ali i nakon

izvođenja pripreme nastave. Nadalje, dio zaposlenika smatra kako sadržaj pripreme nastave nije prilagođen dobi učenika i nastavnom sadržaju te djecu ne priprema za sudjelovanje u redovnom sustavu obrazovanja. Kao dodatna poteškoća se javlja dug period čekanja između dva ciklusa pripreme nastave, ponekad i do dva mjeseca, što stvara vakuum u samom procesu jezične integracije. Jezična barijera otežava i svakodnevnu komunikaciju te kod nekih učenika izostaje komunikacija s drugim učenicima, a time i stvaranje socijalnih veza unutar škole.

Neke od škola ističu smanjenu motivaciju kod maloljetnih izbjeglica, a kao glavne razloge navode činjenicu da djeca nisu formalno upisana u školu, smještanje u razrede niže od kronološke dobi učenika i dug period na čekanje odluke o azilu. Jedna od ispitanica navodi:

„To je najveći problem. Ta neizvjesnost. Jer dok god imaju tu neizvjesnost, ne mogu se fokusirati. To vam je kao kad ste podstanar. Vi znate da to nije vaše i da ćete se seliti. Vi onda ne možete namještati zavjese, bojati zidove i tako dalje, jer vi morate odavde otići.“

- Srednja škola 03

5.4. 3. Podrška školama

Podršku školama možemo podijeliti u tri kategorije: podrška Ministarstva obrazovanja, međusobna podrška škola i podrška organizacija civilnog društva.

Dio škola ističe kako je od nadležnog Ministarstva pri i nakon upisa djece izbjeglica dobilo administrativnu podršku u vidu suglasnosti za izvođenje pripreme i dopunske nastave i suglasnosti za povećanje broj učenika u razrednom odjelu. Jedna od škola navodi kako je 2017. izrađen hodogram upisa koji je poslan svim školama, no budući da se većina njih tada nije susretala s djecom izbjeglicama, ne znaju da on postoji. Dio škola ističe kako nisu dobili konkretnu podršku od nadležnog Ministarstva:

„Nažalost, ja znam da sustav nije dobro razrađen kod nas. Znam da je to novost i mogu to prihvatiti, ali ja nemam iskustva da sam mogla nazvati osobu, bilo Osnivača

ili nadležno Ministarstvo, koje bi mi reklo što napraviti u kojem trenutku. I to jako otežava.“

- Srednja škola 02

Škole navode kako su podršku pri upisu i integraciji djece dobili od drugih škola. Najčešće se radilo o školama koje su djeca prethodno pohađala ili o školama za koje su znali da imaju iskustva s djecom izbjeglicama. Neke škole su očekivale da će Ministarstvo u njihovu školu poslati savjetnike za hrvatski kao ini jezik te provesti edukacije, no to se nije dogodilo.

Većina škola navodi suradnju s organizacijama civilnog društva, a oblici pružene pomoći bili su: edukacije za djelatnike, informacije o zakonskim regulativama i suradnja vezano za obrazovna postignuća djece.

„Što se tiče djece azilanata, kad oni dolaze, javi se netko iz udruge (OCD). Dobila sam čak i od jedne udruge brojeve telefona ljudi koji su došli iz iste zemlje, a koji ovdje rade kao podrška. Popis postoji kome se ja mogu obratiti u slučaju potrebe. Ja sam se već dogovorila s volonterkom jedne udruge, koja je moja bivša učenica. Rekla mi je kako i što sad radi s djecom iz te obitelji. Bit ćemo u kontaktu i pokušati naći dobar način da ta djeca što više usvoje hrvatski.“

- Osnovna škola 01

5.4.4. Prijedlozi za promjene unutar sustava

Škole navode niz potrebnih promjena unutar sustava, kojima bi se djeci izbjeglicama olakšala integracija. Potrebne promjene možemo analizirati kroz tri kategorije: direktna podrška Ministarstva obrazovanja, promjene u izvođenju pripremne nastave i dodatna institucionalizirana obrazovna podrška djeci izbjeglicama.

Kao nužna se ističe direktna podrška Ministarstva obrazovanja kroz tri osi: edukacija djelatnika, podrška savjetnika za hrvatski kao ini jezik i imenovanje osobe odgovorne za poštivanje zakonske regulative i procedure upisa.

Nadalje, dio škola smatra da su potrebne promjene u načinu provođenja pripreme nastave, odnosno da bi se priprema nastava trebala održavati u matičnoj školi učenika i biti primjerena godinama učenika i prilagođena nastavnim sadržajima.

Naposljetku, jedna od škola ističe nužnost dodatne obrazovne podrške za djecu izbjeglice, realizirane kroz program poludnevnog boravka:

„Tu bi Ministarstvo moglo participirati. Da oni financiraju osobu u poludnevnom boravku, da škola osigura prostoriju te će ona nakon ručka s tom djecom ostajati i do pola pet, pet napraviti domaće zadaće. Ovdje bi učili hrvatski, dolazili sutradan spremniji na nastavu, sigurnije bi se osjećali. I to je ideja koja s ovakvim sistemom integracije, što priča ide dalje, bi nužno bila potrebna. Ovdje bi im učenje bilo prirodnije.“

- Osnovna škola 02

5.5. Polustrukturirani intervjui s predstavnicima organizacija civilnog društva

Cilj analize polustrukturiranih intervjua s predstavnicima organizacija civilnog društva bio je razlučiti na koji način akteri koji se bave podrškom djeci izbjeglicama vide njihov proces integracije kroz odgojno obrazovni sustav. Kvalitativnom analizom utvrđene su tri tematske cjeline: programi podrške, poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav i prijedlozi za promjene unutar sustava.

5.5.1. Programi podrške

Programi podrške intervjuiranih organizacija civilnog društva, vezanih za integraciju kroz odgojno-obrazovni sustav, mogu se podijeliti u tri kategorije: Direktna asistencija maloljetnicima, podrška školama i zagovaranje prava maloljetnih izbjeglica kroz dijalog ili partnerstvo s institucijama. Organizacije civilnog društva ističu kako su se navedeni programi razvili kao odgovor na uočene prepreke u integraciji.

Direktna podrška maloljetnicima sastoji se oko asistencije kod prvog upisa u školu i prelaska iz jedne školu u drugu, programa učenja hrvatskog jezika prilagođenog

maloljetnicima, programa podrške u savladavanju školskog gradiva i aktivnostima za provođenje slobodnog vremena, gdje se implicitno uči hrvatski jezik.

Podrška školama uključuje edukacijske programe za zaposlenike, edukacijske programe za učenike u školama u kojima su ili ih trebaju pohađati izbjeglice i podršku u komunikaciji između škola i roditelja.

Zagovaranje prava maloljetnih izbjeglica organizacije civilnog društva provode kroz provođenje programa integracije kao partnerske organizacije vladinim tijelima i sudjelovanjem u kreiranju strategija za integraciju u području obrazovanja.

5.5.2. Poteškoće pri integraciji kroz odgojno obrazovni sustav

Na temelju provedenih intervjua s predstavnicima organizacija civilnog društva identificirane su poteškoće pri integraciji u tri područja: pristup obrazovanju, jezična integracija i percepcija škole o djeci izbjeglicama.

Sve intervjuirane organizacije imaju iskustva s asistiranjem prilikom upisa u škole. Kao jedan od ključnih problema navode da većina škola ne poznaje zakonsku regulativu i prava djece izbjeglica. Primjerice, škole inzistiraju na dokumentima o prethodnom obrazovanju, iako zakonski nema prepreke da se maloljetne izbjeglice i bez njih uključe u odgojno obrazovni sustav. Nadalje, nakon upisa javlja se problem smještanja učenika u razrede gdje ne postoji standardizirani test pa su škole prisiljene improvizirati, a ishod ponekad nije u najboljem interesu djeteta. Svi ispitanici kao najveću rupu u sustavu vide nemogućnost uključivanja djece izbjeglica starijih od 15 godina u redovni sustav obrazovanja, ako nisu završili osnovnu školu. Zakonske regulative ne dozvoljavaju njihov upis ni u osnovnu, ni u srednju školu. Jedino zakonski moguće rješenje je pohađanje osnovne škole u programu za obrazovanje odraslih. Ovdje organizacije civilnog društva ističu kako su ti programi obično brži od redovne nastave i izvode se na hrvatskom jeziku bez mogućnosti pripreme nastave.

Vezano za jezičnu integraciju djece izbjeglica, javljaju se dva seta problema: organizacija pripreme nastave i jezična prilagodba nakon pripreme nastave. Ispitanici smatraju kako je period čekanja na pripremu nastavu dug, a za to vrijeme maloljetnici ne mogu pratiti redovnu nastavu, što značajno utječe na motivaciju. Nadalje, priprema nastava nije dovoljno dobro strukturirana te ne postoje propisani udžbenici za izvođenje iste. Time

se odgovornost o kvaliteti pripreme nastave prebacuje na nastavnike. Nakon dva ciklusa pripreme nastave, škola može tražiti dopunsku nastavu hrvatskog jezika, no malo se škola odlučuje za taj korak. Nakon dva ciklusa pripreme nastave, učenici ulaze u redovni sustav ocjenjivanja. Tu dolazimo do problema jezične prilagodbe, budući da 140 sati pripreme nastave često nije dovoljno da bi se u potpunosti pratio nastavni sadržaj. Jedna od ispitanica ističe da nastavnici u tom slučaju pribjegavaju prilagodbi opsega gradiva i dijeljenju ispitnih pitanja s učenicima:

„Profesori jednostavno ne znaju na koji način raditi s djecom izbjeglicama, tako da idu linijom manjeg otpora. Što znači da sastave lagane ispite, daju ih djeci par dana prije ispita da ih nauče napamet,. Onda djeca dođu, oni ponove taj ispit, djeca naravno nauče pitanja napamet i na temelju toga ih ocjenjuju.“

-organizacija 3

Ispitanici kao poteškoću pri integraciji također ističu percepciju škole o djeci izbjeglicama. Budući da je mali broj škola imao prethodno iskustvo ili edukaciju vezanu za maloljetne izbjeglice, zaposlenici često ne znaju na koji način pristupiti novonastaloj situaciji:

„Prvo sam ulazak u školu. Dolazimo do situacije gdje su učitelji toliko zastrašeni da ne znaju na koji način postupati. Pitanja koja postavljaju su: ima li smisla da dijete koje ne govori hrvatski sjedi u razredu, ima li smisla da bilo što radimo s njim bez prevoditelja, koliko često je prevoditelj dostupan i tome slično.“

- organizacija 2

Škole često nisu upoznate s funkcioniranjem obrazovnih sustava u zemljama porijekla učenika, a manji angažman roditelja doživljavaju kao nezainteresiranost te zbog toga ni one ne iniciraju susrete poput informacija. Međutim, manji angažman roditelja ne proizlazi iz nezainteresiranosti, već iz prijašnjeg iskustva sa školama u zemlji porijekla:

„U Siriji ne postoji osoba koja bi bila pedagog ili nešto slično, ne postoji suradnja obitelji i škole, tako da roditelji nemaju taj koncept u glavi i neće očekivati da mogu doći u školu i reći svoje probleme kao roditelji.“

- organizacija 2

Naposljetku, ispitanici smatraju kako dosta nastavnika ima osjećaj da su ta djeca samo privremeno ovdje. Osobito ako se radi o djeci koja još nisu ostvarila međunarodnu zaštitu pa prioritet daju odgoju i obrazovanju domicilne djece.

5.5.3. Prijedlozi za promjene unutar sustava

Predstavnici organizacija civilnog društva smatraju da su promjene potrebne u tri područja: administracija, direktna podrška školama i direktna podrška maloljetnicima.

Vezano za administrativne promjene, potrebna je standardizirana procedura za smještanje učenika u razrede i niz promjena vezanih za izvođenje pripreme nastave:

„Sljedeće što je potrebno promijeniti je priprema nastava hrvatskog jezika; da proces odobravanja bude brži, da bude više sati, da bude strukturiranije i kvalitetnije, da postoje udžbenici po kojima se može raditi, da ne pada cijeli teret na profesore jer je to velik posao.“

- organizacija 3

Osim navedenog, istaknuto je i da se vrijeme čekanja na početak pripreme nastave mora smanjiti i zakonski regulirati rok od upisa djeteta do početka izvođenja pripreme nastave.

Ispitanici također ističu da je školama nužna dodatna podrška. Predlažu uvođenje kulturnih medijatora, prevoditelja koji će biti dostupni po potrebi i više edukacija za nastavnike.

Bez obzira što organizacije civilnog društva iz kojih dolaze svi ispitanici provode programe direktne podrške za starije maloljetnike, oni ističu kako bi unutar škole trebala postojati dodatna obrazovna podrška djeci, primjerice kroz asistente u nastavi.

6. RASPRAVA

Desk study analizom dostupne dokumentacije razlučili smo dva područja prava u sustavu obrazovanja: pravo na obrazovanje i pravo na pripremnu i dopunsku nastavu. Već u samoj analizi dokumentacije ukazali smo na nelogičnosti poput izostavljanja osoba pod međunarodnom zaštitom iz prava na pripremu nastavu ili nedefiniranje „najbliže škole“ za izvođenje iste. Također, ukazali smo i na nedostatne podatke Akcijskog plana, slijedom čega on ne prikazuje vjerno situaciju u praksi. Vidjeli smo ranije kako pravno politička dimenzija integracije, odnosno mogućnost pristupa obrazovnom sustavu i prilagođenost pravne regulative potrebama djece izbjeglica utječe na ekonomsku dimenziju integracije. Naše je istraživanje pokazalo kako često izostaje poštivanje pravnih regulativa vezanih za pristup obrazovnom sustavu, administrativni upis i organiziranje pripremne nastave.

Spomenuli smo kako su integracijske politike često osmišljene odozgo prema dolje i ne uzimaju u obzir same aktere integracije, njihove potrebe i evaluaciju prilagođenosti sustava, što otežava proces integracije. (Bosswick i Heckmann, 2006) Analizom polustrukturiranih intervjua s maloljetnicima, zaposlenicima škola i organizacijama civilnog društva nastojali smo dobiti višedimenzionalni pregled svih procesa koji utječu na ishod integracije, pregled potreba svih aktera te na temelju toga razviti preporuke za uspješniju integraciju.

Analizirajući dvanaest intervjua provedenih s maloljetnicima, utvrdili smo pet tematskih cjelina: prijašnje obrazovno iskustvo, poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav, podrška izvan odgojno-obrazovnog sustava i prijedlozi za promjene unutar sustava. Prijašnje obrazovno iskustvo maloljetnih izbjeglica uvelike se razlikuje od obrazovnih iskustava domicilnih vršnjaka. Naši su rezultati u skladu s istraživanjem UNHCR-a, prema kojem djeca izbjeglice u prosjeku izgube tri do četiri godine školovanja (UNHCR, 2016). Naime, vidjeli smo kako dio ispitanika navodi djelomičan prekid školovanja u zemlji porijekla i višegodišnji prekid školovanja u zemlji u tranzitu. Također, naši su rezultati u skladu s istraživanjem provedenim u Turskoj, prema kojemu je samo mali broj Sirijskih izbjeglica uključen u obrazovni sustav (Çeri i Nasiroğlu, 2018). Svi intervjuirani maloljetnici pristigli programom preseljenja iz Turske navode kako ondje nisu mogli ostvariti pravo na obrazovanje. Slijedom toga, prilagodba obrazovnog sustava

njihovim potrebama nužna je za njihovu integraciju. Maloljetnici ističu niz poteškoća unutar odgojno-obrazovnog sustava vezanih za pristup obrazovanju, provođenje pripreme nastave, praćenje redovne nastave i odnose s domicilnim vršnjacima. Istraživanja su pokazala da zbog manjka institucionalne podrške i nepoznavanja jezika prva generacija učenika migrantskog ili izbjegličkog porijekla postiže lošije obrazovne rezultate od svojih domicilnih vršnjaka (UNHCR, UNICEF I IOM: 2019), što može negativno utjecati na njihove životne šanse i socio-ekonomsku situaciju, a posljedično i na integracijske resurse. Kroz naše smo istraživanje pokazali kako dodatna podrška usmjerena na posebne obrazovne potrebe djece izbjeglica unutar sustava uglavnom izostaje, osim u slučaju škole koja je samoinicijativno razvila partnerstvo s jednim fakultetom. Izgradnja društvenog kapitala kroz mrežu poznanstava s domicilnog grupom vršnjaka uvelike olakšava integraciju. Grupe vršnjaka su najčešće izvori znanja o popularnoj kulturi države primitka, vrijednostima, kulturnim različitostima te facilitatori jezične kompetencije (Wang i Benner, 2015). Rezultati našeg istraživanja pokazuju kako dio ispitanika s domicilnim vršnjacima nije ostvario čvrste socijalne veze, prvenstveno zbog nepoznavanja jezika. Maloljetnici ističu kako su potrebne promjene u olakšavanju pristupa obrazovnom sustavu, dodatnoj podršci pri jezičnoj integraciji, razumijevanju gradiva i jačanju socijalnih veza.

Intervjue sa zaposlenicima škola analizirali smo i grupirali u četiri tematske cjeline: samopercepcija uloge škola u integraciji djece izbjeglica, poteškoće pri integraciji kroz odgojno-obrazovni sustav, dostupna podrška školama i prijedlozi za promjene unutar sustava. Vidjeli smo ranije da institucije i njihove strukture igraju ključnu ulogu u uspješnosti integracije. (Penninx, 2004) Samopercepcija odgojno-obrazovnog sustava o ulozi pri integraciji učenika odrazit će se na integracijske prakse unutar sustava, a time i na uspješnost integracije. Škola izbjegličkim učenicima daje stabilnost i kontinuitet, faktor je normalizacije, uspostavljanja dnevne rutine i sigurnog okruženja. U tom je kontekstu uključenost djece u obrazovni sustav pozitivan faktor u njihovoj daljnjoj integraciji. Ipak, analizom je utvrđeno da dio škola smatra učenike privremenim ili prebacuje teret integracije na samog učenika i njegovu obitelj. Ovakav se stav odražava na involviranost škole u integracijski proces. Također, analizom smo razlučili niz problema vezanih za administrativni upis, proizašlih iz neprecizno definiranih zakona, nedovoljne podrške Ministarstva ili neupoznatosti svih škola s pravima djece izbjeglica. Nakon upisa škole se

susreću s nedovoljnom satnicom pripreme nastave, koja učenicima onemogućava praćenje gradiva i komunikaciju s učenicima i nastavnicima. Podršku škole najčešće dobivaju od drugih škola ili organizacija civilnog društva, dok je podrška Ministarstva najčešće samo administrativna. Zaposlenici kroz tri osi navode niz potrebnih promjena kojima bi se djeci izbjeglicama olakšala integracija: direktna podrška Ministarstva, promjene u izvođenju pripreme nastave i dodatna institucionalizirana obrazovna podrška djeci. Kao potrebnu podršku Ministarstva zaposlenici navode edukaciju djelatnika, podršku savjetnika za inijer jezika te imenovanje osobe odgovorne za poštivanje zakonske regulative i procedure upisa. Nedostatna edukacija nastavnika u području poučavanja u multikulturalnom i višejezičnom okruženju nije samo specifikum našeg odgojno-obrazovnog sustava, već je široko rasprostranjena (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018).

Analizirajući intervju s predstavnicima organizacija civilnog društva, razlučili smo tri tematske cjeline: programi podrške, poteškoće unutar odgojno-obrazovnog sustava i prijedlozi promjene unutar sustava. Organizacije civilnog društva podršku pružaju kroz tri osi: direktna podrška maloljetnicima, podrška školama i zagovaranje prava maloljetnih izbjeglica. Programi podrške školama iznimno su dragocijeni. Partnerstvo između škola i organizacija koje pružaju podršku omogućava koordiniranje sadržaja aktivnosti i osigurava kontinuitet pri učenju. (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018). Organizacije civilnog društva ističu tri glavne kategorije poteškoća pri integraciji: pristup obrazovanju, jezična integracija i percepcija škola o djeci izbjeglicama. Kako bi sustav bio učinkovitiji, organizacije predlažu niz promjena: administrativne promjene koje olakšavaju upis učenika i savladavanje jezika, direktna podrška školama koja uključuje edukacije i kulturne medijatore i dodatna institucionalizirana obrazovna podrška maloljetnicima.

7. ZAKLJUČAK

Pri prelasku iz jednog socijalnog sistema u drugi, nužna je međusobna prilagodba novopridošlica i domicilnog stanovništva. Posrednik te prilagodbe je država, a integracijske politike, koje proizlaze iz percepcije Drugoga, ključan su čimbenik integracije. Za maloljetne izbjeglice glavni facilitator integracije je škola. Prilagođenost odgojno-obrazovnog sustava

specifičnostima i potrebama maloljetnih izbjeglica utjecat će na njihovu društvenu, ekonomsku, kulturnu i pravno-političku integraciju u hrvatsko društvo. Inkluzivni obrazovni sustav pretpostavlja prilagodbu obrazovnim potrebama maloljetnih izbjeglica, bez da ih se etiketira kao Druge. Cilj ovog rada bio je utvrditi je li hrvatski odgojno-obrazovni sustav prilagođen potrebama djece izbjeglica i je li dobar facilitator integracije u hrvatsko društvo.

Iz našeg istraživanja proizlazi da je pravni okvir djelomično funkcionalan za integraciju djece izbjeglica starijih od 14 godina. Iako su njime zagwarantirana temeljna prava, potrebno ga je prilagoditi specifičnim obrazovnim iskustvima djece izbjeglica i specificirati one stavke zakona koje izazivaju prijepore u praksi. Uočeni problemi pokazali su nam da obrazovni sustav djelomično priprema maloljetnike starije od 14 godina za participaciju u društvenoj, ekonomskoj, političkoj i kulturnoj sferi, a velik teret integracije najčešće je na samim maloljetnicima, samoinicijativnosti škola i podršci organizacija civilnog društva. Škola kao facilitator integracije pridonosi uspostavljanju dnevne rutine i sigurnog okruženja, mjesto je formalnog i informalnog učenja jezika i daje mogućnost za izgradnju društvenog kapitala. Također, kroz suradnju s drugim obrazovnim institucijama ili udrugama civilnog društva, neke od škola nastoje poboljšati integracijske prilike svojih učenika. Ipak, nužna je bolja međusektorska suradnja između škola i Ministarstva obrazovanja, ali i škola i udruga civilnog društva. Škole i organizacije civilnog društva zajedno mogu adresirati ključne probleme i kroz dijalog s Ministarstvom znanosti i obrazovanja facilitirati promijene. Također, vidjeli smo kako neprilagođenost sustava potrebama djece izbjeglica (UNHCR, IOM, UNICEF: 2019) i potreba za dodatnom edukacijom obrazovnih djelatnika (Lipnickiene, Siarova i Van der Graaf: 2018) nisu samo specifikum hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava, već su poteškoća s kojom se susreću brojni europski obrazovni sustavi. Primjerice, transnacionalno istraživanje u okviru projekta NIEM pokazuje kako su u Sloveniji glavne uočene poteškoće: uključivanje maloljetnika starijih od 15 godina u redoviti sustav obrazovanja, nedostatak podrške Ministarstva obrazovanja u edukaciji nastavnika i razradi procedure upisa i nedovoljan fond sati Slovenskog jezika. Također, možemo uočiti slične tendencije u samoinicijativnom razvijanju dobrih praksi pojedinih škola te dijeljenju informacija između škola. (Ladić i sur., 2018)

Obrazovni sustav nosi velik potencijal kao facilitator integracije, a uspješna integracija ne donosi benefite samo novopridošlicama, već i društvu primitka. Stoga ćemo na kraju iznijeti niz preporuka koje bi hrvatski obrazovni sustav učinile prilagođenijim djeci izbjeglicama:

1. Omogućiti upis u obrazovni sustav u zakonski predviđenom roku i jasno u zakonu definirati da administrativni upis prethodi pripreмноj nastavi.
2. Omogućiti učenicima starijima od 15 godina, bez završenog osnovnoškolskog obrazovanja, primjerenu podršku kako bi što prije bili upisani u redovni sustav obrazovanja.
3. Imenovati odgovornu osobu u Ministarstvu obrazovanja, koja bi bila kontakt točka za upis i sve informacije vezane za obrazovanje djece izbjeglica.
4. Povećati satnicu pripreмноj nastave, izraditi udžbenike za poučavanje hrvatskog kao inog prilagođene djeci, omogućiti da se pripreмна nastava odvija u matičnoj školi učenika i skratiti period čekanja između dva ciklusa pripreмноj nastave.
5. Omogućiti maloljetnicima dodatnu institucionaliziranu podršku vezanu za praćenje gradiva.
6. Kontinuirano provoditi edukacije zaposlenika u osnovnim i srednjim školama, osobito na područjima na kojima je veći broj izbjeglica.
7. Provoditi edukacije domicilne djece, vezane za problematiku izbjeglištva i interkulturalizam.
8. Omogućiti kulturne medijatore u školama kroz početni period prilagodbe djeteta.
9. Na razini Europske Unije razviti mrežu suradnje i razmjenu dobrih praksi vezanih za prilagodbu obrazovnog sustava potrebama djece izbjeglica.

Konkretizacija svake od ovih preporuka trebala bi se odvijati kroz dijalog institucija, maloljetnika i organizacija civilnog društva. Ovaj rad može biti poticaj za sveobuhvatnu analizu potreba i izradu integracijske politike koja će, uzimajući u obzir potrebe i prijedloge svih aktera, omogućiti maloljetnim izbjeglicama uspješnu integraciju u hrvatsko društvo.

8. LITERATURA:

Anderson, A. (2003). Education of refugee children Theoretical perspectives and best practice. *Educational Interventions for Refugee Children*. Dostupno na: 10.4324/9780203687550

Barnwell T., Cuervo S., Siegel J. (2011). The Migration of Unaccompanied Children to the U.S.: Factors in Successful Integration. *USCCB*. Dostupno na: <http://www.usccb.org/about/children-and-migration/upload/Migration-of-Unaccompanied-Children-Factors-in-Successful-Integration.pdf> (15. 7. 2019.)

Bauman, Z. (2016.) *Strangers at our doors*. Cambridge: Polity Press

Berg, B (1997) An action-research approach to the understanding of integration. *Measurement and Indicators of Integration*. Dostupno na: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf (20.4. 2019)

Bourdieu, P; Wacquant L. (1992.) *An Invitation to Reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.

Bryman, A. (2014). Content analysis. *Social reaserch methods*. Oxford: Oxford University press.

Bužinkić, E. i Kranjec, J. (2012). Integracijske politike i prakse u sustavu azila u Republici Hrvatskoj: uključivanje azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom u hrvatsko društvo. Zagreb: Centar za mirovne studije. Dostupno na: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/40/Integracijske_politike_i_prakse_u_sustavu_azila_u_Republici_Hrvatskoj_3.pdf (17.4. 2019.)

Centar za mirovne studije, GOOD Inicijativa, Inicijativa Dobrodošli. (2017.) UKLJUČIVANJE DJECE IZBJEGLICA U HRVATSKI ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV . Institut za etnologiju i folkloristiku. dostupno na: http://oz.goo.hr/wp-content/uploads/2017/10/2017-OZ_Obrazovanje-djece-izbjeglica_Policy-brief.pdf (20.5. 2019.)

Çeri, V., & Nasiroğlu, S. (2018). The number of war-related traumatic events is associated with increased behavioural but not emotional problems among Syrian refugee children years after resettlement. *Archives of Clinical Psychiatry (São Paulo)*, 45(4), 100–105. dostupno na: 10.1590/0101-60830000000167 (21.5.2019)

Council of Europe. (1997.) Introduction. *Measurement and Indicators of Integration. Germany: Council of Europe*. Dostupno na: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf (20. 4. 2019)

Council of European Union (2004). Press realise of 2618th Council Meeting. Dostupno na: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf (28.4.2019)

Čorkalo Biruški, D. (2020) Projekt IRCiS – obećavajući model uspješne integracije djece izbjeglica i domicilne djece u hrvatskim školama. Dostupno na: <https://www.irh.hr/izdvojeno/integracija-2/701-projekt-ircis-obecavajuci-model-uspjesne-integracije-djece-izbjeglica-i-domicilne-djece-u-hrvatskim-skolama#> (3.8.2020)

Đurđević, R. i Podboj, M. (2016). Izbjeglice kao posebna kategorija učenika inog jezika. *Strani jezici*, 45. (3-4.), 245-261. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/193105> (19.5.2019)

Entzinger, H., and Biezeveld, R., (2003.) Benchmarking in Immigrant Integration. European Commission, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER). Rotterdam: European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/legal-migration/pdf/general/benchmarking_final_en.pdf (4.3.2019)

European Ministerial Conference on Integration (2010) Zaragoza declaration. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/declaration-of-the-european-ministerial-conference-on-integration-zaragoza-15-16-april-2010> (27.1. 2019)

Fazel, M., A. Stein (2002). The mental health of refugee children. *Archives of Disease in Childhood*, 87(5), 366–370. Dostupno na: 10.1136/adc.87.5.366 (19.5. 2019)

Heckmann F, Bosswick W. (2006). Integration of Migrants: Contribution of Local and Regional Authorities. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/297802930_Integration_of_Migrants_Contribution_of_Local_and_Regional_Authorities (4.3.2019)

Institut za migracije i narodnosti (2016), Integracija migranata u Europskoj uniji s osvrtom na Hrvatsku: Strateška polazišta Instituta za migracije i narodnosti. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. Dostupno na:
http://www.imin.hr/c/document_library/get_file?uuid=8aa80cd9-f191-4f01-b4cb-a302b8d14a0d&groupId=10156 (4.3.2019)

Koehler, C., Schneider, J. (2019). Young refugees in education: the particular challenges of school systems in Europe. *Comparative Migration Studies*, 7(1). Dostupno na : 10.1186/s40878-019-0129-3 (3.3. 2020)

Ladić i sur. (2018) NATIONAL INTEGRATION EVALUATION MECHANISM: SLOVENIA -2016. NIEM National Report 2018. dostupno na:
<https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/niem-national-report-2018-slovenia> (18. 9. 2020.)

Lipnickiene K., Siarova H., Van der Graaf (2018). Role of non-formal education in migrant children inclusion: link with schools. Brussels: Sirius watch.

Mesić, M. (2002) *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Zagreb: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta.

MUP (2020) Statistički pokazatelji osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj zaključno do 30.6.2020. Dostupno na:
<https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2020/Me%C4%91unardna%20za%C5%A1tita/Web%20statistika%2001.01.-30.06.2020..pdf> (1. 8. 2020)

Penninx, R. (2004). Integration of migrants. Economic, social, cultural and political dimensions. *The new demographic regime. Population challenges and policy responses*. (str. 137-152). New York: United Nations. dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/254920820_Integration_of_migrants_Economic_social_cultural_and_political_dimensions (3.3.2019)

- Penninx, R. (2007). Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges. *Migracijske i etničke teme*, 23 (1-2), 7-32. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/14467> (27.1.2019)
- Penninx, R. i Garcés-Mascareñas, B. (2016). Integration Policies of European Cities in Comparative Perspective: Structural Convergence and Substantial Differentiation. *Migracijske i etničke teme*, 32 (2), 155-189. dostupno na: <https://doi.org/10.11567/met.32.2.1> (25.4.2019)
- Pravilnik o načinu provođenja programa i provjeri znanja tražitelja azila, azilanata, stranaca pod privremenom zaštitom i stranaca pod supsidijalnom zaštitom, radi pristupa obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. (2008) Narodne novine, NN 89/08, Zagreb. Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=8372> (16.3.2020)
- Pravilnik o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostavno znaju hrvatski jezik i nastave materinskog jezika i kulture države podrijetla učenika (2013) Narodne novine, NN 15/2013, Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2013_02_15_252.html (15.3.2020)
- Schlueter, E. (2012). The Inter-Ethnic Friendships of Immigrants with Host-Society Members: Revisiting the Role of Ethnic Residential Segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(1), 77–91. Dostupno na: 10.1080/1369183x.2012.640017 (2.2.2020)
- Scholten, P., Entzinger, H., Penninx, R., Verbeek, S. (2015). *Integrating Immigrants in Europe Research-Policy Dialogues*. Cham: Springer International Publishing.
- Silov A, Gerčar A, Raguž B (2019) Nearing a point of no return? Mental health of asylum seekers in Croatia. Bruxelles: Médecins du Monde Belgique: Office for Croatia. Dostupno na: https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/mental_health_of_asylum_seekers_in_croatia.pdf (18.5.2019.)
- Smith, T., 2005. Promoting Inclusion for Unaccompanied Young Asylum Seekers and Immigrants – A Duty of Justice and Care. European Social Network Asylum Report Text - European Social Network
- Taylor, S., Sidhu, R. K. (2012). Supporting refugee students in schools: what constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), 39–56. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/49512690_Supporting_refugee_students_in_schools_What_constitutes_inclusive_education (3.2.2020)
- UN general assembly: Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica. dostupno na: http://www.unhcr.hr/images/stories/pdf/konvencija_1951.pdf. (15.7.2019)

UNCHR, UNICEF, IOM (2019): ACCESS TO EDUCATION FOR REFUGEE AND MIGRANT CHILDREN IN EUROPE. Dostupno na: https://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/access-to-education-for-refugee-children.pdf (11.8.2020)

UNHCR (2010) Konvencija i protokol o statusu izbjeglica. Dostupno na: <https://www.irh.hr/dokumenti/65-unhcr-konvencija-iz-1951-i-protokol-o-statusu-izbjeglica/file>

UNHCR (2016) Starting out – why education for refugees matters?. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/starting-out.html> (18.5.2019)

UNHCR (2019) Figures at a Glance. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (17.7.2019)

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2019). IZVJEŠĆE o provedbi mjera iz Akcijskog plana za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. Godine za 2017. i 2018. Godinu. Zagreb. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20mjera%20iz%20AP%20za%20integraciju-2017.%20i%202018.pdf>

Wang, Y., & Benner, A. D. (2016). Cultural Socialization Across Contexts: Family–Peer Congruence and Adolescent Well-Being. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(3), 594–611. Dostupno na: 10.1007/s10964-016-0426-1 (30.1.2020)

Yanasmayan, Z (2011.) Concepts of multiculturalism and assimilation. U Michael Emerson (ur.). *Interculturalism: Europe and its Muslims in search of sound societal models*. Brüssel: Center for European Policy Studies. Dostupno na: <http://aei.pitt.edu/32656/1/79. Interculturalism.pdf> (24.1.2019)

Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (2015) *Narodne novine*, NN 70/2015 , Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_06_70_1328.html (4.3.2020)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) *Narodne novine*, NN 87/2008 , Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html (4.3.2020)

Župarić-Iljić, D. i Mlinarić, D. (2015). Strani maloljetnici bez pratnje u Republici Hrvatskoj: problematika učenja jezika i obrazovanja. *Migracijske i etničke teme*, 31 (3), 333-363. dostupno na: <https://doi.org/10.11567/met.31.3.1> (18. 6. 2019.)

SAŽETAK:

Integracija je kompleksan proces međusobne prilagodbe kako imigranata, tako i stanovnika određene zemlje, a društvo primitka, odnosno njegove institucije i strukture imaju ključnu ulogu pri integraciji. Za maloljetne izbjeglice jedan je od najsnažnijih facilitatora integracije odgojno-obrazovni sustav, čija će prilagođenost njihovim potrebama uvelike utjecati na ishod integracije. Ciljevi istraživanja bili su višestruki: analizirati zakonski okvir integracije maloljetnih tražitelja azila i azilanata (starijih od 14 godina) kroz odgojno-obrazovni sustav, istražiti implementaciju zakonskog okvira, poteškoće u praksi te potrebne promjene kroz intervju s ključnim akterima (maloljetnicima, nastavnicima, školskom stručnom službom, relevantnim institucijama). Ključne riječi: izbjeglice, integracija, odgojno-obrazovni sustav, stariji maloljetnici

SUMMARY:

Integration is a complex process of mutual adjustment of both immigrants and residents of a particular country, and the host society, its institutions and structures play a key role in integration. For refugee minors, one of the strongest facilitators of integration is the educational system, whose adaptation to their needs will greatly affect the outcome of integration. There were multiple objectives of this research: to analyze the legal framework for the integration of minor asylum seekers and asylees (over 14 years old) through the educational system, to investigate the implementation of the legal framework, difficulties in practice and necessary changes through

interviews with key actors (minors, teachers, school workers, relevant institutions).Key words:
refugees, integration, educational system, adolescents